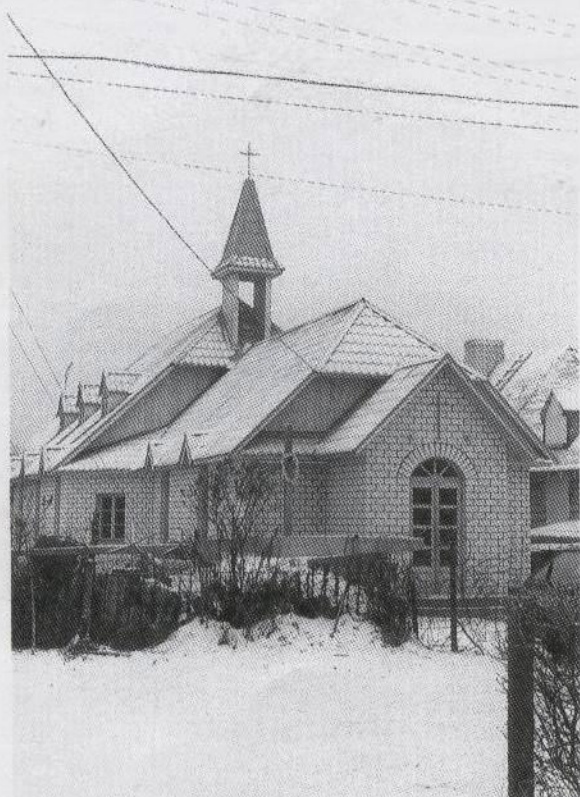

Kiriku Elu

Eesti katoliiklaste häälekandja

3&4/1995

Selles numbris muuhulgas:

- ✎ Ahtme uue kiriku ehitamise lugu
- ✎ Kui palju on Eestis katoliiklasi?
- ✎ Kristluse ja teadusliku kultuuri suhe läbi ajaloo
- ✎ Pärnu koguduse ajaloost ja tänapäevast

Kiriku Elu 3&4/95

Eesti katoliiklaste häälekandja

Ilmus jaanuarist 1933 kuni juulini 1940.
Uuesti ilmub alates oktoobrist 1989.

Sisukord ja avapalve	2
Piiskopi veerg	3
- paavst Johannes Paulus II	
Kristlus ja teaduslik kultuur	4
- isa Martti Voutilainen loenguist	
Kui palju on Eestis katoliiklasi?	8
- statistiline ülevaade	
Ei taha, ei saa sind jätta,	10
Ida-Virumaa	
Õppemaksust piisas	16
lasteaiale küttepuudeks	
- nunnade tööst Pärnus 1936-41	
Katoliiklus Karussellis	24
- Pärnu koguduse taasasutamine	
Armastus ja usk (8. osa)	26
- Jack Dominian	
Apelsinisoged ja nurruta kassid	30
- Intervjuud Leo Kanteri	
ja Diana Krulliga	
Miks kristlased ei ole juudiisku	32
- isa Mieczyslaw Malinski	

Esikaanel: Ahtme uus kirik. Toimetaja foto.
Vt. artiklit lehekülgedel 10-15.

"Kiriku Elu" nr 3&4(155&156) 1995. Katoliku kiriku väljaanne
Ilmub 12 numbrit aastas, vahelduva sagedusega.
Toimetaja preester Rein Õunapuu.
Toimetuse aadress: Postkast 1023, EE-0003 TALLINN
telefon (+372-2) 475752

Trükitöö: AS Terbo Ltd., Rävåla pst. 8 TALLINN

Avapalve

Ülekoormatud inimese palve

Ma leban selili ja vaatan lakke. Alles hilisel öötunnil olen ma puhkama heitnud, aga uni ei tule, sest närvid on ikka pingul. Nii palju on kohustusi, mille tähtaeg pigistab, nii palju täitmata lubadusi, vastamata kirju, tegemata töid. Nii palju tahaks veel teha, enne kui tuleb lahkuda, kui ainult tervis vastu peaks, kui oleks tasakaalukust säästa oma jõudu, tervislikult süüa ja end välja magada, kui ma ei kaotaks nii kiiresti enesevalitsemist ega teeks inimestest enda ümber oma närvipinge piksevarrast; siin maailmas ei anta ju midagi andeks, ja iga väljalastud nool tuleb kord sinu juurde tagasi.

Ma tean, et uneaega on vähe järele jäänud ja see teeb mind üha närvilisemaks. Ma tean, et paljud inimesed on samasuguse ülekoormuse tõttu saanud südame- või ajurabanduse, aga mul ei ole valikut. Ma ei saa võtta vähem ette. Pean end pingutama, kuniks on veel jõudu, kuid mitte selleks, et saada rikkaks ja võidelda kätte muretu elu. Pean võtma end kokku, et realiseerida kõik oma talendid ja täita ülesanne, mille jaoks Sina mind oled loonud.

Ma ei tea, kuidas vaatad Sina minu rabelemise peale, sest ma ei või olla kunagi kindel, et olen Sinust ja Sinu tahtest aru saanud. Ma arvan, et aiman, mis on minu kohus ja ülesanne, kuid kahtlus närib ikka mu hinge. Ma jooksen, hing kurgus kinni, elulabürindi käike pidi, uskudes väljapääsu olemasolusse, ometi arvestades võimalusega, et mina seda ei leia - oma nõtruse, oma rumaluse, otsustusvõimetuse või liigse enesekindluse tõttu.

Ära lase maapealsetete sekeldamiste lainel minu pea üle kokku lüüa, nii et ma Sinu unustaksin ega oskaks enam küsida Sinu tahte ja oma pingutuste tõelise mõtte järele. Ära lase minus juurduda veendumusel, et ma tean Sinu tahtmist. Jää mulle Jumalaks igavesti, salapäraseks, aimamatuks Jumalaks, kes laseb inimsaatusel teha kõige ootamatuid pöördeid - kuid ma palun Sind, tee nii, et kõigil minu pingutustel ja kannatustel oleks mõte. Ära lase mul elada asjatult, Issand, võta minu ohver vastu. Aamen.

Tallinna Peeter-Pauli kogudus
Vene tn 18; 0001 TALLINN
telefon (22) 44 63 67

- P 10.00 poolakeelne missa
11.30 eestikeelne missa
T 17.00 adoratsioon
18.00 eestikeelne missa
18.30 venekeelne missa
K 8.00 adoratsioon
9.00 ladinakeelne missa
N 17.30 poolakeelne missa
18.00 eestikeelne missa
R 9.00 ladinakeelne missa
18.00 eestikeelne missa
L 8.00 adoratsioon
9.00 ladinakeelne missa
18.00 ladinakeelne lauldav missa
18.30 roospärg

Iga kuu 1. laup. leedukeelne missa 17.30

Pämu: Pühapäeviti kell 16.00 missa
Pämu Elisabeti (lut.) kiriku kabelis

Tartu p. Neltsi Maarja kogudus
Veski tn 3; 2400 TARTU
telefon (27) 42 27 35

- P 9.30 poolakeelne missa
11.00 eestikeelne missa
E 8.00 missa
T 18.00 missa
K 8.00 missa
18.00 vesper ja roospärg
N 8.00 missa
18.00 adoratsioon
R 8.00 missa
18.00 vesper ja roospärg
L 18.00 missa

Valga: Pühapäeviti kell 15.00 missa
Valga Jaani (lut.) kiriku käärkambris

Ahtme katoliku kogudus
Sõpruse tn 82; 2020 AHTME
telefon (233) 35 075

- P 15.00 missa
Esmaspäevast Reedeni:
16.00 missa
L 12.00 missa

Narva: Pühapäeviti kell 8.00 missa
luterlikus kabel-kirikus Kreenholmi 22

Sillamäe: Pühapäeviti kell 10.30 missa

Kiviõli: kuu 1. laupäeval 14.00 missa
Sompa: kuu 2. laupäeval 14.00 missa

Tegeva armastuse saadikud
Endla 33-10; 0001 TALLINN
telefon (22) 45 15 06
ülemõde Stanislette

- K ja R 7.00 missa
P, E, K, R 18.00 adoratsioon
T, N, L 7.00 adoratsioon

Pühima Lunastaja birgitiinide ordu
Poska tn. 47A; 0010 TALLINN
telefon (22) 42 31 47
ema Teresa

Piiskopi veerg ...

Lugejate soovil avaldame paavsti kõne täieliku teksti tema kohtumiselt Eestimaa presidendi Lennart Meriga Vatikanis 15.9.1994. Kõne esimene pool avaldati eelmises lehenumbris. (Kirjaviis muutmata, kuna tegu on ametliku dokumendiga.)

Teine oluline märk, mis räägib tulemusterohkest koostööst ja tahtest austada vastastikusid kompetentse on käesolevad kontaktid Kiriku ja Riigi vahel selleks et jõuda kahepoolsele kokkulepetele. Loodan, et lahendused, millele jõutakse, lubavad, muu seas, katoliku kogukonnal ühineda kõikide panusega Riigi progressi edastamisele.

Vastavalt oma mõeldule, järgides Vatikanis II Kirikukogu orientiire, soovib Katoliku Kirik Eestis koostöötada kõigi ühiskonna komponentidega vabaduse ja rahu tugevdamises, millele võib jõuda tänu iga kodaniku ohvrile ja panusele. Nagu kinitasin Pealinna Tallinnasse jõudes, "Peetruse järglasena on minul, aga ka kõikidel teistel, kes kuuluvad katoliku Kogukonda, soov anda oma panus, et kindlustada Eestile tulevik, mida iseloomustaksid üksmeel, rahu ja edasiareng; tulevik, milles valitseksid vendlus ja solidaarsus rahvusvahelise Ühiskonna rüpes, mis vabal tahtel pürgib üha suurema vastastikuse austuse ning sõltuvuse poole."

Härra President, ka Teie maa erinevad kristlikud konfessiioonid, tänu omavahelisele kooskõlale aitavad kaasa rahu ja koostöö kliima loomisele. Niguliste kirikus toimunud kohtumine, millel mul oli õnn osaleda mainitud pastoraalkülaskäigu ajal, rääkis ilmekalt sellest, et need, kes tunnustavad ühist usku Kristusesse, jätkavad innukalt teed täieliku ühtsuse poole. Nendepoolne evangeelsete väärtuste tunnustamine aitab elus hoida mälestust sellest suurest kultuuri ja inimkonna pärandist, mille kristlus ajaloo andis baltirahvaste, sealhulgas eestlaste, tsiviilsatsioonile ja progressile. Katoliiklased tahavad tugevdada seda lepituse ja rahu teed otsides käesoleva aja väljakutsete ees lahendusi, mis aitaksid ravida rahva teadlikkuses tänini avatud haavu - totalitaar rõhumise pika talve kurba pärandit.

Härra President, tahaksin lõpuks veel lisada paar sõna Eesti loodusliku asukoha kohta. Eesti on tähtis läbikäigupunkt Euroopa ida- ja lääneosa vahel. Ta on erinevate euroopa rahvaste kultuuri ja religiooni dialoogi koht. Sel puhul tahan siiralt soovida, et alatiseks saaks ületatud pinged ja vastukäivused selleks et anda ruumi rohkete kultuuride vahetusele vastastikuse rikastumise huvides. Ühised kristlikud juured on iga Vana Kontinendi rahva hävitamatu pärand; olgu nende taasavastamine lähtepunktiks uuendatud dialoogile ja tugevamale koostööle Ida ja Lääne Euroopa vahel.

Tahaksin veelkord väljendada Teile, Härra President ja kõigile, kes teid saadavad, oma sügavat tänu ja nende tunnetega palun Jumalalt õnnistust Eestile, ta elanikele ja ta teekonnale vabaduse ja progressi tuleviku poole.

Kristlus ja teaduslik kultuur

Isa Martti Voutilainen OP

(Kokkuvõte isa Voutilaineni loengu lindistusest Tallinnas 1995. a.)

Kahtlemata tuleb kristluse ja teaduskultuuri vahekorda vaadelda eelkõige ajaloolisest seisukohast, ja seda antiikajast peale.

Vanas Testamendis me näeme, et usk ja kultuur - ka siis kui me võtame seda epistemoloogilises (puhteadusliku tunnetuse) mõttes - käisid käsikäes. Iisraeli rahvale oli selge, kust nad tulevad, missugune on nende ajalugu, kes on nende sõbrad ja kes vaenlased. Religioon - mis moodustas Iisraelis kogu elu vundamenti - ja rahvuslik ajalugu oli neile praktiliselt üks ja see sama. Kui ajalugu oli tähtis religioonile, siis religioon oli veelgi tähtsam ajaloole, sellepärast kutsusid prohvetid kogu aeg üles ajalooliste sündmuste religioossele taaselustamisele.

Ajaloolisusele lisaks oli Iisraeli usund ka tähtpäevade religioon, mis olid kogu rahvale ühised. See element ühildus teiste omaaegsete religioonidega, kuid ometi oli üks väga oluline erinevus. Klassikaline pühadereligioon seisis tegelikult üsna ebakindlal alusel - kui loodusõnnetused või sõjad templi hävitasid, ei saanud seda püha enam pidada. Iisraeli religioon oli aga jumalikkude algupära, mille ajaloolisus oli praktiliselt siiski tähtsam kui kultusepaigad.

Polüteistlikud religioonid võisid pajatada palju legende jumalate

elust, israeliidid seevastu rääkisid ainult sellest, mida Jumal oli neile teinud. Jumal, kes oli üksainus, oli võtnud endale kohustuse teha palju head oma rahvale nii minevikus, olevikus kui tulevikus, ja sellel põhiniski tema autoriteet.

Iisrael oli väike riik, kuid tal oli pikk ajalugu, ja just see pikk traditsioon oli üks põhjus, miks juutidel oli nii raske Kristusest aru saada. Kuidas võis keegi, kes polnud rikas, kel polnud isegi kindlat ja kõigile teadaolevat põlvnemist kuningate soost, kelle autoriteet põhines ainult üksikutele tõel, tulla välja õpetusega, mis tõlgendas juutide traditsiooni risti vastu nende harjumuspära.

Kristuse avalik tegevus hõlmas ainult kolme aastat, kuid mitte keegi pole kogu inimajaloo jooksul suutnud nii lühikese ajaga, nii nappide vahenditega ja nii pikaks ajaks mõjutada mitte ainult oma lähemat ümbrust vaid kogu maailma nõnda palju kui Tema.

Usundi ja kultuuri süntees

Jeesuse ajal ja juutluse kontekstis ei tehtud usundi ja kultuuri vahel mingit vahet. Esimest korda puututi selle probleemiga kokku alles siis, kui juutluse rüpes sündinud kristlus pidi end teistele rahvastele arusaadavaks tegema. Apostlite Tegude raamatus kirjeldatakse apostel Pau-

luse väitlust Ateena Aeropaagil sealsete teadlaste ja filosoofidega. Platon ja Aristoteles olid selleks ajaks juba jäänud ajalukku, kuid nende õpetus elas edasi. Pauluse ja filosoofide vestluses tekib hulk probleeme usundi ja filosoofia - niisiis mitte kahe erineva religiooni, vaid eelkõige religiooni ja kultuuri - kokkupuutepunktides.

Kui Paulus püüdis seletada, et kogu ajalugu on nüüdsest kontsentreerunud Jeesusele, kes on surmuisest ülestõusmise kaudu muutnud maailma, siis kreeklastel oli nii raske sellest aru saada. Nende huviobjektiks olid filosoofilised kategooriad, muutumatud tõed, mille juures üks sündmus ei oleks tohtinud midagi muuta. Nii ei saanudki nad päriselt aru, kas *anastasia* (kr. k. 'ülestõusmine') oli kellegi naise nimi või midagi muud. Kreeklased uskusid, et maailm on igavene, sellepärast ei saanud ka nende jumalad midagi muuta. Need jumalad elasid läbi erinevaid situatsioone, võitlesid omavahel, tegid üksteisele head ja kurja, kuid see ei muutnud maailmas mitte midagi, ja sellepärast ei võtnud ka kreeklased ise oma religiooni eriti tõsiselt. Polnud siis ime, et kristlus hakkas väga kiiresti ka haritlaste hulgas populaarsust võitma ja filosoofia pakkuma kristlusele oma maailmakäsitlusi. Kuid nagu alati on iga algus raske ja iga kokkukäivamine käib üle kivide ja kändude.

Gnostitsism ja teoloogia

Usu kuulutamise eest lasus kristluses kõige suurem vastutus piiskopidel. Nende üheks peamiseks ülesandeks oli selgitada, kuidas üks sündmus võis maailma ajalugu muuta. Kristlusel tuli pidada kaks suurt lahingut kahe vaenlase vastu.

Esimene neist oli gnostitsism. See oli religiooni ja filosoofia sümbioos, kus lunastus arvati tulevat tarkuse ja intuitsiooni kaudu. Kui keegi mõistis, kes inimene on, ja teadis oma kohta maailmas, see oligi päästetud. Gnostitsism püüdis ka Jeesust oma süsteemi sisse lugeda. Gnostikud kirjutasid raamatuid ja traktaate, kus Jeesus oli keskne kuju, kuid tema ristisurm polnud gnostitsismis mingit kohta, see polnud neile arusaadav. Nad püüdsid veenda ka kristlikke jutlustajaid nende tööks pidamisi omaks võtma, kuid peagi pidid tunnustama, et nad ei suutnud pöörata ühtki piiskoppi, sest piiskopid viitasid usutunnistusele, kus oli rõhutatud, et pääsemiseks tuleb uskuda ka Kristuse ristisurma. Siit võime näha, et kristlaskond kasvas usutunnistuse ümber, kus öeldi, et Kristuse ristisurm on see, mis meid patust ja surmast võib päästa. Nii polnud gnostitsismil kirikus kohta.

Kimpus varakristlike teoloogidega

Teine suur võitlus peeti teoloogide vastu, kes hakkasid kristlust filosoofia vahenditega süstematiseerima ja kõike ratsionaalselt seletama. Nad üritasid filosoofiat ja kristlust omavahel ühendada rääkides, et igal tõel peab olema defintsoon, ja veel niisugune, mis ei takistaks tõdede kuulumist ühte süsteemi.

Peamine probleem mis siinkohal esile kerkis puudutas küsimust, kuidas ikka sai Jeesus olla samal ajal inimene ja Jumal. Kui Jeesus

oli Lunastaja ja samal ajal Jumal, kas saab ja peab siis Jumal Jumalat päästma? Kui ta oli inimene, siis kuidas saanuks ta seda inimesena teha? Samas on piiblis öeldud, et pole ühtki teist nime - st. piibli keeles isikut - peale Jeesuse nime, milles võiksime öndsaks saada.

Kirikul tervikuna seda probleemi ei olnud, sest nii spontaanselt võis Jeesus suhelda nii Jumalaga kui inimestega tänu sellele, et Ta teadis, kes oli Tema Isa ja kes Tema Ema - üks oli Jumal, teine inimene - ning selles spontaansuses ei olnud vastuolu, ja nii kajastus see ka usutunnistuses. Ariuse eksiõpetus, et Kristus oli ainult inimene, mõisteti Nikea I kirikukogul 325. aastal hukka. Inimene oli loodud kutsumusega Jumala poole ja Jumal, tema Looja, oli tulnud ise inimese juurde. Jumala poole kasvamine on seega inimesele võimalik, ning see ongi tema elu mõte ja ülesanne.

Esimese kuue sajandi vältel tegelesid teoloogid, kellest osa me kutsume tänapäeval kirikuisadeks (neid, kes elasid kuni VI sajandini) just niisuguste probleemide lahendamisega, milles kujunesid kindlaks kristluse põhialused. Otsuste tegemine neis küsimustes toimus kollektiivselt, kirikukogudel. Seal kujunesid välja defintsoonid, mille on kogunud üheks raamatuks Dänzinger ja täiendanud hiljem Schönmetzcher.

Platon ja Aristoteles

Keskaeg jaguneb kahte peamisse perioodi. Vana-kreeka ja -rooma kultuure võime nimetada kõrgkultuurideks, ja nende süntees kristlusega moodustas täiesti uue kultuuri tüübi. Varakeskajal, s.o. aastani 1250, domineeris kristlik kultuur konkurentsituult. Valitses seisukoht, et piiblist leiab inimene vastuse igale küsimusele. Kultuuri ilmalikustumise tendentsid hakkasid ilmnenema XIII sajandi keskel, kuid

suhe vaimuliku kultuuriga säilis tegelikult kuni renessansiajani.

Vanim meetod maailmast rääkimiseks oli mütoloogia. Müüt on jutustus, mis seletab ära miks maailma asjad on niisugused nagu nad on. Seejärel tuli filosoofia, alates Platonist, kes oli esimene tõeliselt märkimisväärne mõtleja ning üks geniaalsemaid maailmas elanud inimesi. Tema üritas seletada maailma oma vaimulike ideede kaudu. Ta asetas põhirõhu oma intellektikäsitlusele ja väitis, et mõtlej inimene on suuteline avastama enese jaoks maailma kõige põhilisema ehituse. Platoni teoste kaudu tuntakse ka tema õpetajat Sokratesit, kes jõudis filosoofia, täpsemalt eetika vahenditega järeldusele, et Jumal saab olla ainult üks ja Olümpose "parlament" ei too selle maailma olemusse mingit selgust.

Veidi hiljem astub esile teine geniaalne mõtleja filosoofia ajaloos - Aristoteles. Tema maailmakäsitlus, erinevalt Platonist, kõneles sellest, et inimene on võimeline vaatlema, tegema järeldusi, niisiis õppima. Seepärast võib Aristotelese õpetust nimetada realismiks, kuna ta lähtub sellest, mis on reaalselt olemas. Aristoteles pani teaduse sõltuma selle objektist: kui ta tegeles loomade uurimisega, oli ta bioloog, kui ta uuris näiteks kehade langemist, siis oli ta füüsik, ühiskonda uurides oli ta politoloog. Me ei saa iseenesest, oma sisetunnete läbi kõiki asju tunneta da, vaid peame õppima kõike seda, mis tuleb väljastpoolt meid. See oligi mõtteviis, mille kristlus lõpuks ühe mõtlemise dimensioonina omaks võttis.

Realism kristlikus filosoofias

Varakeskaja teoloogid ja filosoofid järgisid rohkem või vähem Platoni õpetust. Kuid kristlikus mõtlemises süvenes järjest arusaam, et platonistlik idealism ei ole piisav. Aquino Thomase poolt kristlusega ühenda-

tud Aristotelese realism sai katoliikliku teoloogia üheks põhialuseks ja on seda tänapäevani. Thomas võttis Aristoteleselt üle objektiõpetuse vaadeldes Jumalat, loomist, sakramente jne, lähtuvalt kõigest sellest, mida nende nähtuse kohta on kindlalt teada. Realism kui filosoofia omandas teatud aegadel halva maine, sest filosoofid, kes väitsid end olevat realistid, suhtusid realistlikult ainult nende eneste poolt valitud asjadesse ja tegid sellest järeldusi kogu maailma jaoks.

"Raiskuläinud realismid"

Euroopa ajaloo on teada kolm peamist "raiskuläinud realismi". Kõige hilisem neist on meie väga hästi tuntud materialism. See oli üpris ahtake realism, sest ta pidas reaalseks ainult materiat. Kuna materialism on suhteliselt hästi tuntud, ei peatu me sellel pikemalt.

Astroloogia

Teine sarnane realism väitis, et inimesel võib olla seoseid kosmosega ja et inimese mõistmiseks tuleb analüüsida kosmost. See oli muidugi astroloogia, mis oli ja on paljude jaoks tänini väga populaarne. Astroloogid ise on väitnud, et nende teadus on kõigi teaduste kuningas, mis ühendab taeva ja maa ning oskab seletada, kuidas tähed mõjustavad inimese elu. Kui me aga vaatame astroloogiat, siis jääb selle teaduse objekt selgusetuks, sest taevakehade omavahelise suhte ja liikumise mõju inimsaatusel ei ole võimalik süstematiseerida nii, et sellest tuleneksid teaduslikud, so. mittesubjektiivsed seaduspärasused.

Üks mu tuttav tegeles hiljuti astroloogia entsüklopeedia koostamisega ja ta pidi oma imestuseks tunnistama, et see oli ülimalt raske ülesanne. Nimelt pole olemas kahte

arvestatavat astroloogi, kelle arvutussüsteemid kokku langeksid, ja pole olemas ühtki süsteemi, mille järgi suudaksid kaks astroloogi jõuda samadele tulemustele.

Alkeemia

Kolmandaks umbejooksnud realismiks oli alkeemia. See teadus tegeles metallide kokkusulatamisega. Me teame, et metallidel on palju erinevaid omadusi, mis erinevates vahekordades tehtud sulamitena võivad anda ootamatuid tulemusi. Kui eesmärgiks oleks seatud ainult metallide füüsiliste omaduste tundmaõppimine ja inimese teenistusse rakendamine, oleks see teadus olnud lihtsalt metallurgia. Kuid alkeemia püüdis käsitleda metalle bioloogiliste meetoditega. Alkeemikud arvasid, et metallid suhtlevad üksteisega nagu elusolendid, ja nad unistasid, et ühel päeval nad oskavad odavatest metallidest kulda teha.

Suur matemaatik ja füüsik Isaac Newton, oli muuseas hea kristlane, kuid unitaarlane, st. ta tunnistas Ainujumalat, kuid mitte Kolmainust. Pärast tema surma anti enamik ta uurimuste käsikirjadest üle kuninglikule akadeemiale. Kuid oli ka suur kirst käsikirju, mida pärijad keeldusid akadeemiale üle andmast. Lõpuks selgus, et kirst oli täis Newtoni alkeemilisi käsikirju - 60% suure teadlase kogu uurimistööst oli kulu- nud tema alkeemiharrastusele. Newton, olles küll oma aja suuremaid teadlasi, kahtles siiski, kas metallides pole siiski mõnd bioloogilist printsiipi. Niisiis ei saa me Newtonit päris realistiks pidada.

Determinismi piiratus

Kuidas on aga teaduse ja kultuuriga tänapäeval? Kõik inimesed ei teadvusta endale teaduste olemust. Mõni aasta tagasi ütles mehhaanilise füü-

sika föderatsiooni esimees selle teadusharu maailmakongressi avakõnes, et ta peab inimkonna ees paluma vabandust eksituse eest, milles tema teadusharu on inimesi kolme sajandi vältel hoidnud, kuna nad pole arvesse võtnud aja dimensiooni füüsika seadustes.

Kaua aega valitses mehhaanilises füüsikas determinismi printsiip: kõigel on kindlad piirid; kui me oskame ära mõõta mingi sündmuse põhjused, siis see sündmus peab aset leidma täpselt nii nagu olime arvestanud. Teoreetiliselt oleks siis võimalik mineviku alusel nii olevikku kui tulevikku välja arvestada, sest maailma arvati alluvat loodusseadustele ja ainult nendele. Maailma vaadeldi masinana, mille käiku ei muuda miski ja inimese pingutused seda seadustest juhitud maailma mõjutada on illusioon. Nüüd on hakatud tähelepanu pöörama ka sellele, et materjal on oma ajalugu ja et kogu universum on sündinud ajaloo. Determinismi probleem on järelikult samuti selles, et tal puudub reaalne objekt. Maailma ei saa käsitleda masinana, vaid see on ajas arenev ja muutuv, kasvav ja kahanev kooslus.

Ajalooteadus ja realism

Kuid ka ajalooteadus on problemaatiline ala. Me teame oma ajaloo kohta üha rohkem ja rohkem. Nii on ka kristluse sünd saanud ajaloo tähtsaks sündmuseks. Muidugi on meil selle kohta ainult fragmentaarseid teadmisi. Kuivõrd võime uskuda seda, mis omal ajal kirja pandi? Kui ajaloolane võtab lähtepunktiks olemasolevad ajaloolised dokumendid, tekib tihti probleem: kas tegemist on ausa kirjeldusega toimunust, mis aga ei pruugi kirjeldaja vaimse piiratus tõttu tõele vastata, või on tegu lausa sihiliku püüdega lasta sündmuse sellistena paista kuidas see talle kasulik oli.

Kas Jeesus maeti ühishauda?

Paar aastat tagasi tekitas Helsingis kõmu üks doktoriväitekiiri Jeesuse viimastest päevadest Markuse evangeeliumi järgi. Autor kinnitas, et Jeesuse matmine üksikhauda pole tõenäoline, kuna häbiväärselt hukatud kurjategijad aeti lihtsalt ühte auku - niipalju kui neid korraga hukati. Aga et Jeesuse ülestõusmise lugu olnuks nii keerulisem kirja panna, paigutanud evangelist Jeesuse üksikhauda. Iseenesest on ju teada tõsiasi, et evangeeliumid on teatud määral fragmentidest kokku pandud. Kõnesolevas väitekirjas loeti ka Kristuse matmine hiljemilustatud fragmentide hulka. Kahjuks oli väitekirja esitaja jätnud kahe silma vahele ühe arheoloogilise lei, millest mõnda aeg tagasi kirjutati. Nimelt leiti üks haia, kuhu oli maetud üksainus inimene - ristilöödu, kes oli saanud austusväärse matuse vaatamata häbiväärsele surmale. Järelikult roomlased siiski ei takistanud perekondadel matta ristilööduid, nii kuidas neil oli kombeks, ja see fakt võttis Jeesuse ühishauda matmise hüpoteesil jalad alt. Arheoloogid on alati realismi poolel. Kui nad leiavad midagi, ei saa nad ühtki ilmsikstulevat tõsiasi maha salata.

Maniheism ja evangeeliumid

Ajaloo oli kord õpetus, mida tuntakse maniheismi nime all. Õpetuse autor, nimega Mani, kirjutas raamatuid ja traktaate, millest selgub tema arvamus, et kõik mis ta paberile on pannud on tõde. Üks tema väidetest kristluse vastu kõlas nii: Jeesus ise ei kirjutanud midagi ega soovitud olla otsese autorina inimajaloos leitav, kuid teiste inimeste poolt kirjapandu kaudu ei saa rääkida adekvaatsest Jeesusest.

Kui me aga loeme evangeeliume, kasvõi mäejutlust, mõistame

kui palju pühendas Jeesus aega oma jüngritele, et neile oma õpetust edasi anda, millega ta väljendab oma soovi olla jäädvustatud nende kaudu. Sellepärast ta volitas neid enese nimel ja oma nime autoriteeti tarvitades mitte ainult kõnelema, vaid ka otsuseid vastu võtma, nagu näiteks pihil patte andeks andes või kirikut juhtides. Samas olgu meenutatud, et Jeesus polnud mingi õpetlane, vaid lihtne käsitöeline, kelle tarkus ei pärinenud raamatutest ja kes andis selle edasi samuti õpetamata inimestele: suurem osa Jeesuse õpilastest olid lihtsad kalurid. Jeesuse elu ei saa vaadata mingite fragmentide kokkupanemise kaudu, sest me ei tohi seejuures unustada, kui palju tema õpetus on mõjutanud maailma, loonud alternatiivse ühiskonna, mida me tunneme kiriku nime all. Kristlus on omaette terviklik nähtus, mitte tükidest kokkupandav mosaiik. Jeesus arvestas sellega, et tema õpilased polnud diktofonid, vaid normaalsed inimesed, kes jätaavad meelde, kuid mitte alati sõnasõnalt.

Ilma usuta ikka ei saa

Tänapäeva kristlastel ei ole mingit probleemi teaduskultuuriga. Iga uus avastus võetakse teadmiseks arvestades teadusharuga, kus uus avastus on sündinud. See ei tekita niisuguseid probleeme nagu omal ajal determinismist mõjutatud doktriinid. Kui tänapäeval peaks keegi sõna võtma teemal et teadus on ära tõestanud, et Jumalat ei ole, siis isegi näiteks Soomes, mis pole teabkui kristlik maa, vaadataks tema peale varjamatu kaastundega. Kuid ajalooteaduses oli ja on ka nüüd inimesi, kes kahtlevad ajaloolise Jeesuse olemasolus. Jeesuse enda olemasoluga pole siiski probleem nii terav kui tema jumalikkusega. Jeesuse jumalike tahkude nägemine on võimalik ainult usu kaudu. □

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

KATOLIILIKLUS ON EUROOPA Liidu kõige suuremaks konfessiooniks, kuhu kuulub 53% Liidu 368 miljonist kodanikust. Protestante on 19,8%, anglikaane 9%, ortodokse 2,7%. Kristlasi niisilis 84% Juute on 0,3% ja islamiusulisi 1,6%. 14-15% EU kodanikest ei kuulu mingisse usuorganisatsiooni.

KARDINAL GROERTEATAS et paavst on soostunud rahuldama tema palve Viini peapiiskopi ametist lahkumiseks. Errumineku põhjuseks oli ajakirjanduse poolt provotseeritud skandaal kardinali 1995. aasta paastuläkituses avaldatud terava homoseksuaalsmivastase kriitika järel. Üks Austria ajaleht avaldas intervjuu, milles süüdistati kardinali poisslaste seksuaalses kuritarvitamises ajal, mil ta töötas internaatkoolis. Kuna Groer ei võtnud tõstatatud süüdistust tõsiselt ega reageerinud artiklile otsekohe, tõlgendati seda vaikiva ülestunnistuseks. Oluks korda ei parandanud ka peapiiskopi hilisem seisukohavõtt ja süüdistuse laimuks osutamine usaldusväärsete tunnistajate puudumisel. Tegemist oli lihtsalt homoseksualistide kättemaksuga peapiiskopi paastuläkituse eest. Mis sai kompromiteeriva intervjuu avaldanud ajakirjanikust, pole teada, aga küllap anti talle ametikõrgendust. Groeri ametijärglasena Viini peapiiskopi aujärjelsa senine abiiskop Christoph Schönborn. Kas peaks aga uus ülemkarjane alustama oma ametiaega avaldusega kas ta ise ja otsekohe välja ütleb, et ta ei ole inimsööja ega kahe küüruga kaamel?

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

Kui palju on Eestis katoliiklasi ?

Aastate jooksul on seda küsimust mulle esitatud eri seostes lugematuid kordi. Vastamine on mind alati kimbatusse ajanud - pole ju usaldusväärseid andmeid mitte kusagilt võtta.

Peamine probleem on selles, et Eestil puudub ikka veel üleriigiline rahvastiku-register. Seetõttu ei või isegi oletada, kui paljud elanikest 'konfessiooni' küsimuse kohal vastaksid 'katoliiklane'.

Reeglina pole ka koguduste arhiividest suuremat leida. Kõik kogudused peale Tallinna ja Tartu suleti pärast Teist maailmasõda. Tallinna koguduse liikmete kartoteek konfiskeeriti seoses piiskop Profittliichi aresteerimisega (KE 7/90, lk 20), Tartu ja teiste koguduste analoogiliste kartoteekide olemasolugi kohta puuduvad andmed. Nõukogude ajal neid iseenesestmõista kuskil ei peetud. Lähtuda saab niisiis vaid ligikaudsetest oletustest.

Kaasaegsed koguduste registrid on üpris juhuslikku laadi - peamiselt on end kirja pannud vaid aktiivsed kirikuskäijad, ja neistki mitte kõik.

Tallinna kogudus

Koguduse ristimisteraamat algab 1930. aastast. Teoreetiliselt võiksid kõik sellest ajast kuni tänaseni ristitud inimesed veel elus olla. 1995. aasta lõpuks oli raamatusse sisse kantud 1980 ristimist. Kahtlemata lahkusid enne sõda Molotov-Ribbentropi pakti järel Eestist kõik sakslased, osa muust elanikonnast põgenes välismaale ja osa hukkus, kuid peale sõda, alates aastast 1944 kuni tänaseni ristitute arv on 1811. Kui välja arvata 1968 - 1980 Eesti kaudu Saksamaale siirdunud volgasakslased - Tallinna koguduses ristiti neil aastail 186 saksa last - jääb ikkagi järele 1625 kohalikku ristitud. Teoreetiliselt võime oletada, et pärast 1944. aastat sündinute võõrsilt tulnud vanematest vähemalt üks, kas ema ehk isa, võivad veel samuti elus olla, ja nii ulatuks Tallinna katoliiklaste arv kolme tuhande ligi.

Pärast sõda saabus ju Eestimaale mitu lainet valgevene ja ukraina majanduspõgenikke, kellest osa olid katoliiklased ja vastavalt ka ristitud oma kodumaal, kuid nende arvu on raske isegi oletada. Enne sõda Eestis elanud poolakaid ja nende järeltulijaid on kogudusse jäänud mõned üksikud.

Enne sõda oli Tallinna koguduses olnud paarkümmend eestlast, kellest aastaks 1975 oli Eestisse järele jäänud alla kümne. Umbes sellest ajast alates võib aga täheldada eestlaste kasvavat huvi katoliikluse vastu. Aastal 1975 ristiti Tallinna kirikus esimesed 7 sõjajärgset täiskasvanud eestlast. 1987. aastaks oli eestlastest ristitud juba 110 täiskasvanut ja 77 last. Katoliku kirikusse tulnuid oli tegelikult rohkem, sest üsna paljud eestlased ristiti julgeoleku kaalutlustel Leedus; soovi korral ei kandnud ka Tallinna preester isa Mikelis Krumpans ristitud andmeid raamatusse.

Aasta 1995 lõpuni oli kirikuraamatute (ristimiste ja konversioonide raamat) järgi kogudusse potentsiaalselt kuuluvate eestlaste arv 272 täiskasvanuna ristitud ja lisaks veel üle 70 konvertiidi (nende arvestust peeti aastast 1981. kuid mitte järjekindlalt, nii et neid on rohkem).

Koguduse liikmete registreerimine kuulutati välja pärast Eesti vabanemist, 1993. aastal seoses paavsti visiidi ettevalmistamisega. Selleks ajaks oli suurem osa Valgevenes ja Ukrainasse tagasipöördujaid juba lahkunud. Teise lainena aitas Tallinna koguduse liikmete arvu tõsta Tampere linnalt kingi-

tuseks saadud shokolaad "Snickers", tänu millele nii mõnedki "leigematest leigemad" katoliku kirikus ristitud vaevusid kohale tulema ja oma nimed kirja panema. Roomakatoliku kirik peab ju oma liikmeteks kõiki, kes on katoliku kirikus ristitud, tingimusel et ristitu ise pole oma usutunnistusest avalikult ja otseselt lahti öelnud.

1995. aasta lõpuks oli Tallinna koguduses registreeritud eestlasi 254 täiskasvanut ja 98 last (s.t. alla 16-aastast), kokku 352. Muust rahvusest katoliiklasi (poolakad, valgevenelased, leedulased ja üksikud veel teistest rahvustest) 322 täiskasvanut ja 68 last, kokku 390. Koguduse registreeritud liikmete üldarv oli 1995. aasta lõpuks 742 inimest.

Viimasel aastal ristiti koguduses 19 inimest, kellest 13 olid eestlased, konverteerus 4. Laulatusi oli 5 ja matuseid 7.

Pärnu koguduses on registreeritud 24 liiget, neist 4 alaealised.

Tartu koguduses

oli 1995. aasta lõpul kantud kartooteeki 198 koguduseliiget, kellest kogudusepreestri arvates veel ligi 50 kirikus käivat. Ristimisi oli koguduses aasta jooksul 13, neist 9 täiskasvanut ja 4 last. Konvertiite oli 4. Laulatusi 4, kinnitatuid 6, esimesel Armulaul käis 13 täiskasvanut.

Valga koguduses on ligikaudu 100 liiget, täpset arvet pole koguduse liikmete üle viimasel ajal peetud. Aastal 1995 oli koguduses kolm matust, kolm ristimist, ja üks laps võeti esimesele Armulaulale.

Ahtme koguduses

on registreeritud liikmeid 210; **Narva koguduses** 61, **Sillamäel** 30, **Kiviõlis** 11 ja **Sompas** 22.

Kokkuvõtet teha püüdes

Kui Valga koguduse liikmete arvuks võtta 100 inimest, saame registreeritud katoliiklaste üldarvuks Eestis 1398 inimest.

Sellega ei ole eesti katoliiklaste arv aga sugugi ammendunud, väga palju katoliiklasi on siiski veel registreerimata. Nagu uute koguduste asutamise praktika näitab, ilmuks igas Eestimaa linnas välja vähemalt 5 katoliikliku traditsiooniga perekonnast põlvnevat inimest, kes oleks huvitatud kogudusse kuulumisest, kuid praegu olemasolevad kogudused jäävad neist lihtsalt kättesaamatult kaugemale. Samas pole paljud kirikus käivad inimesed seni leidnud mingit motiivi, miks nad peaksid end koguduse liikmeteks kirja panemata. Mõnedki peavad ehk veel tänini vanade aegade eeskujul sidet vaid oma kodukogudusega Valgevenes või Ukrainas.

1995. aasta oktoobris Eesti Kirikute Nõukogu eestvõtmisel vabariigi venekeelse elanikkonna hulgas korraldatud sotsioloogilise küsitluse tulemusena selgus, et isa oli katoliiklane 1,6% ja ema 3,4% vastanuist (vastanuid oli kokku 627 inimest). Kui võtta venekeelse elanikkonna suuruseks Eestis ligikaudu 400 000 inimest ja arvestada sellest kasvõi ainult kolm protsenti, võiks väita, et ainuüksi muulastest katoliiklasi on Eestis üle 12 000. Muuseas, sama küsitluse tulemusel suhtus katoliku kirikusse pooldavalt 33,9% muulastest, vastu oli 5,3%.

Lõpetuseks arvan, et Eestis elavate katoliiklaste (st katoliku kirikus ristitud) üldarvuks umbkaudu 3000 pakkuda ei ole liiga palju. Loodame, et järgmise rahvaloenduse puhul pannakse ankeetidesse ka küsimus inimese konfessionaalse kuuluvuse kohta, siis saab pealkirjas esitatud küsimusele anda ehk ka juba täpsema vastuse. □

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

TSHEHHI VABARIIGIS KOMMUNISTLIKE TAGAKIUSAMISTE AJAL "PÖRANDA ALL" PÜHITSETUD ABIELUS PREESTRITELE LOODI OMA PIISKOPKOND. Abielus preestrite pühitsemine oli tshehhi piiskoppide kavalratsukäik, millega mindi mööda kommunistliku rezhiimi keelust uute vaimulike pühitsemise kohta. Teadsid ju ka kommunistid, et preestrid ei tohi abielus olla. Pärast kommunismi kokkuvarisemist muutusid lääneriituses pühitsetud abielus preestrid Vatikanile probleemiks, mis aga nüüd on saanud lahenduse.

VATIKANI USUDOKTRIINI kongregatsioon saatis kõigile maailma piiskoppide konverentsidele ringkirja, milles määratakse, et seminariste, kellel on alkoholi- või gluteeniallergia, on keelatud preestriks pühitsetada. Ringkirjas, millele on alla kirjutanud kardinal Ratzinger, antakse neile varem pühitsetud preestritele, kes mingil põhjusel ei saa missal kasutada veini või tavalist hostiat, luba kasutada armulaul viinamarjamahla ja hostiat, mis pole tehtud teravillast. Pühitsemiskeelu põhjusena rõhutatakse dokumendis asjaolu, et Armulaud on preestriameti keskne müsteerium, ning vaimulikku seisusesse pühitsetava isiku tervisele on kirikul õigus esitada tingimusi. Vastuseks avaldasid kaks inglise arsti protesti allergikute kaitseks. Nad osutasid kõigi poolt lugupeetud Liverpooli peapiiskop Worlockile, kellel on gluteeniallergia ning kes pidanuks seetõttu pühitsema jäama. Toimetaja õnneks ei öeldud ringkirjas kassiallergia kohta mitte midagi.

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

Ei taha, ei saa sind jätta, Ida-Virumaa ...

Toimetajalt. Artikleid Ahtme ja Pärnu kogudusest (vt. ka lk. 24-25) ajendas mind kirjutama tõsiasi, et 1995. aasta sügisel pidin ma lahkuma Tallinna koguduse preestri ametikohalt ning minema Saksamaale edasi õppima.

Kuna olen olnud tegev kõigi seni Eestis sõjajärgselt asutatud või taasasutatud elujõuliste koguduste loomisel, pean oma kohuseks dokumenteerida enne lahkumist nende koguduste ajalugu kuni 1995. aasta lõpuni.

Muidugi jääb praegu paljugi ütlema - nii mõnedki faktid on sedalaadi, et neist võin ma kirjutada alles oma memuaarides. Käesoleval hetkel sooviksin jäädvustada ainult seigad, mida hiljem oleks raske mälu järgi taastada, ning probleemid, mille avalikustamine võiks (asjaosaliste normaalse kriitikataluvuse puhul) ära hoida nii mõnegi väärarengu.

Võimalike etteheidete vastu, nagu poleks kiriklikus ajakirjanduses kombeks kritiseerida kiriku sees toimuvat, küsin vastu: kas kirikulehete funktsioon piirdub tõesti ainult kogudustes toimuva (uute kanalatsioonitorude panek, tähtpäevadel peetud jumalateenistused) roosamannalise kirjeldamisega? Kahtlemata väärriks viimane küsimus juba omaette artiklit.

Ma olen üpris kindel, et nii nagu on juhtunud minu eelnevategi probleemartiklite puhul, saavad ka seekord valitud tsitaadid (aga mitte kogu artikkel) kindlasti võõramaa keelde tõlgitud ja "kellele vaja" edasi antud. Jumal nendega.

Järgnevatel lehekülgedel tuleb juttu kogudusest, mis asub regioonin, kus eestlasi ja ka poolakaid on venelaste kõrval tunduv vähemus. Allakirjutanu patriotism ei astu välja mitte kellegi vastu, vaid ainult katoliku kiriku eest, et see võiks ka Eestimaa vastata oma pretensioonile olla üleilmne, aga mitte üht rahvast teisele eelistav sekt.

Uudis "Kiriku Elus" nr. 1/1990

1989. aasta eelviimasel päeval toimus Jõhvi luterlikus kirikus jumalateenistus rooma-katoliiklastele. Kohalikus venekeelses ajalehes ilmunud kuulutus tõi kokku umbes sadakakskümmend inimest. Enne püha missat toodi ristimisele viisteist last. Missa toimus poola keeles, jutlus vene keeles. Pärast jumalateenistust andsid viiskümmend viis inimest allkirjad avaldusele asutada Kohtla-Järvel rooma-katoliku kogudus, kuigi katoliiklasi olevat sealkandis tunduvalt rohkem kui esimesel korral kokku tuli.

Siinsed katoliiklased on peamiselt valgevene päritolu poolakad,

kuid on ka teisi rahvusi, leedulasi ja lõuna-lätlasi. Oleme tänulikud Jõhvi luterliku kiriku kogudusele ja õpetaja Peeter Kaldurile, meile antud võimaluse eest kasutada nende kirikuhoonet ja loodame, et Jumala abiga saab Kohtla-Järve kogudus peagi ka oma kiriku.

Uudisest ajalooks

Niisugune oli esimene teadaanne katoliku koguduse asutamisest Kohtla-Järvel. Kuid tegelikult on koguduse asutamisel pikem lugu. Juba isa Mikelis Krumpans (kes suri aastal 1987) rääkis mulle, et Kohtla-Järve kandis olevat palju katoliiklasi. Oli selge, et üle kolmekümne aasta Eestis preestriametit pidanud mehe jutul pidi tõepõhi all olema. Aga kust peale hakata, kui linnas kedagi ei tunne?

Esimene kokkupuude Kohtla-Järve katoliiklastega leidis aset mitte just kõige rõõmsamatel asjaoludel. Nimelt kutsuti mind 1989. aasta novembrikuus ühe tulevase aktiivse koguduseliikme ema matusetele. Pilt, mis seal avanes, ületas kõik ootused. Matuseliste hulgas oli palju katoliiklasi, Valgevene eri regioonidest pärit inimesi, kes olid katoliiklased sõna otseses mõttes - teadsid peast põhipalveid ja palju laule. Neid küsitledes selgus ka põhjus - nad külastasid vähemalt kord

Reisijatel palun kinnitada võõrihmad ja lõpetada suitsetamine ...

aastas oma kodupaiku Valgevenes, kus hoiti kontakti ka kirikuga, käidi pihil ja Armulaua, ristiti lapsed. Paljud olid siiski käinud oma lapsi ristimas ka Tallinnas.

Aja jooksul, kuuldes nende inimeste jutustusi, hakkasin mõistma, et tegemist pole mitte paremat elu otsima tulnud kolonistidega, vaid põgenikega. Pärast sõda Stalini poolt Valgevenes kunstlikult esilekutsutud näljahäda jättis paljudele inimestele ainult kaks võimalust: põgeneda või nälga surra. Enamik Eestisse elama asunud valgevene katoliiklastest leidsid endale Ida-Virumaal uue kodu just sellepärast.

Esimese jumalateenistuse järel muutusid Kohtla-Järvel käimised regulaarseks. Alguses toimusid teenistused kord kuus - kuu viimasel laupäeval. Kui isa Väino 1991. aasta augustis-septembris Tartu koguduse üle võttis, hakkasin Kohtla-

Järvel käima kaks korda kuus.

Alguses kasutati missal ladina keelt, aga kui selgus, et kohaletulnud olid praktiliselt eranditult poolakad, muutusid missad poolakeelseteks. Jutlus oli alati nii poola kui vene keeles. Siis, kui preester käis Ahtmes harva, polnud võimalik seada suuremaid eesmärke kui juba olemasolevate katoliiklaste äratamine-säilitamine, ja poolakeelne teenimine oli seega põhjendatud.

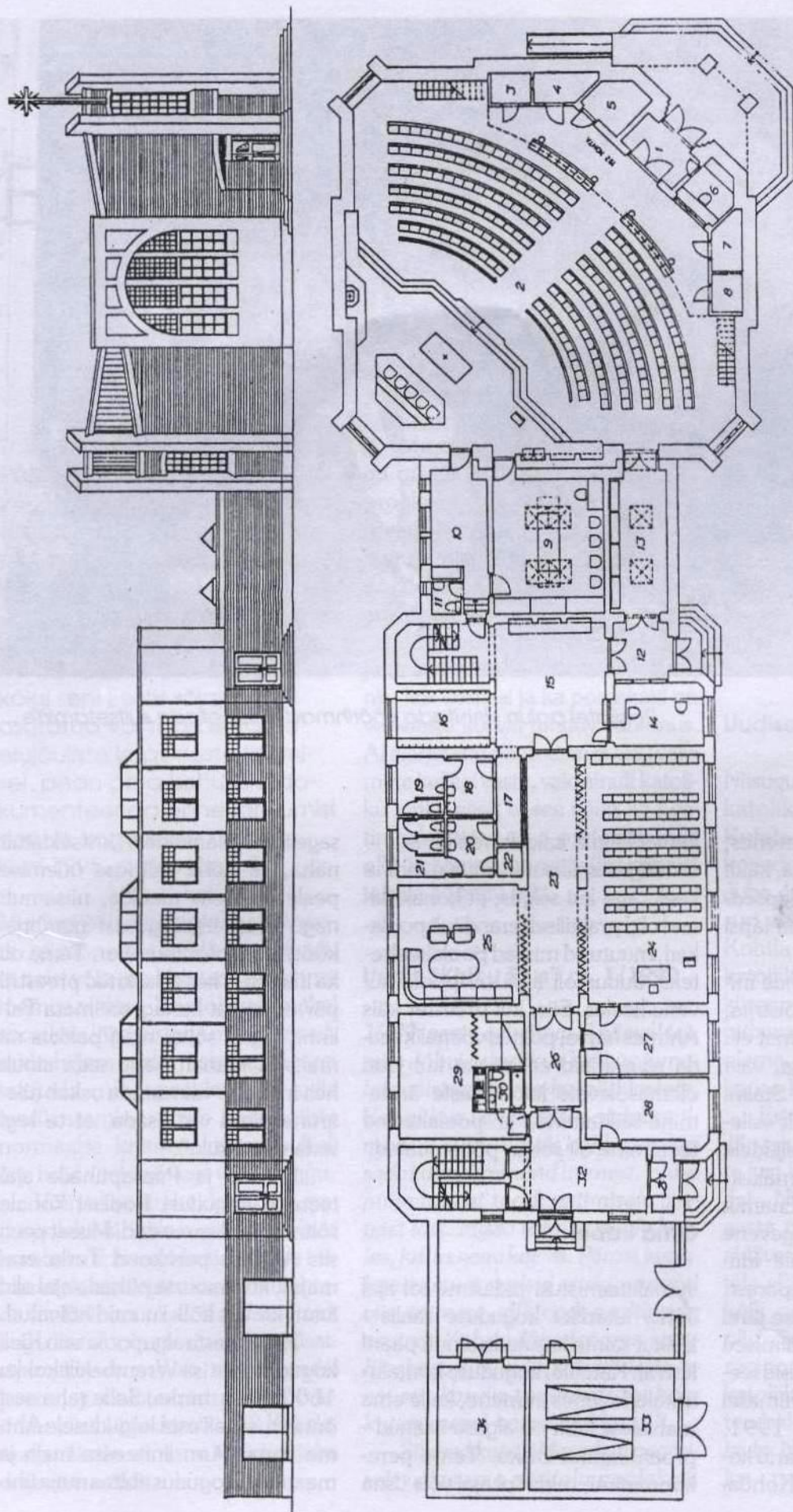
Oma kabel

Jumalateenistusi pidasime tol ajal Jõhvi luterliku koguduse saalis - kirikut saime kasutada ainult paaril korral. Katoliku koguduse kontaktisikuks kujunes inimene, kelle ema matustest kõik oli alguse saanud - proua Janina Disko. Tema perekonnanimi, mida tol ajal võis üsna

sageli ka plankudele kritseldatult näha, jäi kohe esimese ütlemise peale alatiseks meelde, niisamuti nagu viiest ühesugusest numbrist koosnev telefoninumber. Tema oli ka inimene, kes ei lasknud preestril pärast missat kunagi söömata Tallinna tagasi sõita, ning pakkus nii maitsvat lõunat, nagu seda ainult hea inimene valmistada oskab (ülearune oleks vist lisada, et ta tegi seda omal kulul).

Jõulude ja Paasapühade ajal teenisid kogudust Poolast kohale sõitnud külalispreestrid. Missat peeti siis Ahtmes perekond Turlo eramajas, kuna suurte pühade ajal olid luteri kirikus kõik ruumid hõivatud.

1992. aasta algupoole sain Kieli koguduselt ja isa Wrembekilt kokku 1500 saksa marka. Selle raha eest õnnestus meil osta kogudusele Ahtme linna, Puru linnaossa maja ja maatükk! Kogudus ehitas maja ühi-

Joonis kujutab viimast eskliisi Ahtme keskusesse projekteeritud kirikut ja kogudusemaja esimesest korrusest (teisel korrusel asusid teineteisest eraldatuna preestrite ja nunnade eluruumid). Ruumiprogramm ja -paigutus olid mitmeid kordi läbiarutatud. Projekt võimaldas ehituse etapiviisilise käigu, mille järgi oleks esmalt valminud kogudusemaja ja selle saal koos kõrvalruumidega oleks teeninud esialgselt kirikuna. Ka teise ehitusjätku kuuluva suure kiriku puhul on arvesse võetud piiskopi poolt seatud tingimusi ja tolaeagseid võimalusi, ning harmooniliselt ühendatud lihtsus ja lakoonilisus, huvitav ja ümbritsevasse keskkonda sobiv arhitektuuriline lahendus, reaalosusega arvestav ehitusmaksumus ja haldamise ökonoomsus.

I korrus: **1** Tuulekoda 5,9 m² **2** Kirikusaal 263 m² **3,4** Pihiruumid 6,1 m² **5** Pihiruumid 5,2 m² **6** Kiosk 5,2 m² **7,8** Pihiruumid 5,2 m² **9** Käärkamber 30,5 m² **10** Ministrandiruum 14,3 m² **11** WC 1,8 m² **12** Tuulekoda 6,5 m² **13** Näitusgalerii 16,2 m² **14** Kantselei 12,5 m² **15** Vestibüül 29,2 m² **16** Riietehoid 11,4 m² **17** Koridor 5,2 m² **18,19** Meeste WC 12 m² **20,21** Naiste WC 12 m² **22** Koristajaruum 1,3 m² **23** Koridor 27,6 m² **24** Kogudusesaal 65,5 m² **25** Salong 31,9 m² **26** Koridor 9,7 m² **27,28** Raamatukogu 32,9 m² **29,30** Eluruum 32,7 m² **31** Tuulekoda 2,8 m² **32** Vestibüül 18,3 m² **33** Garaazh 38,2 m² **34** Kuur 23 m². Projekti autor arhitekt Illar Kannelmäe.

sel jõul uskumatult kiiresti kabeliks ümber, ja esimene jumalateenistus toimus seal juba sama aasta 30. mail. Võrreldes teiste eesti katoliku kogudustega ongi Ahtme kogudus jäänud mulle meelde kõige organiseerimisvõimelisema, ühtsema ja tegusama rahva poolest, kes isegi ebamugavate tööde tegemiseks vabatahtlikult ja hulgana kokku tuleb ning kõigele käed külge lööb - rääkimata nende annetuste heldusest (ümberehitus käis ju koguduse enda kulul!) ja külalislahkusest.

Kiriku ehitamise kavad

Samal aastal käis Tallinnas Ameerika Ühendriikide piiskoppide konverentsi esindaja. Vestluses temaga sai selgeks, et sealpoolt oleks võimalik saada vahendeid Kohtla-Järve kogudusele kiriku ehitamiseks.

Valga kiriku ehitus oli selleks ajaks juba käima läinud ning seetõttu palusin konsultatsiooni selle objekti ehitus*managerilt* Harry Kõivalt ja arhitektilt Illar Kannelmäelt. Üheskoos käisime Kohtla-Järve linnanõuniku Valdur Nappi jutul, kes kohe algusest peale ilmutas oma siirast soovi kiriku ehitamisele nii palju kui võimalik kõikaid kodaraisse loopida ja asjatundmatuid tingimusi seada. Samal ajal olid aga linnapea ja linna peaarhitekt huvitatud, et kirik rajataks Ahtme kesklinna väljakule. Oleks see ju olnud elustav aktsent kommunistliku, paneelidest tüüpprojekteeritud kivilinna keskel. Esimesed jutud said seega räägitud.

1992. aastal saabus aga kohale äsja ametisse määratud Eesti apostellik administraator, kes 21. oktoobril tegi oma esimese visiidi Ahtme kogudusse ja kohtus ka Kohtla-Järve tolleaegse linnapea härra Ain Kalmaruga; viimane pakkus katooliklastele Ahtme linna pooleliolevaid maju, kuid kirikuks neist ükski ei sobinud (vt "KE" 11/92).

Vestlused apostelliku administ-

raatoriga Kohtla-Järve kiriku ehitamise osas hakkasid aegamisi, kuid vääramatult ummiku poole jooksuma. Piiskopi nõudmised olid üksteisele vastukäivad: ta tahtis kõike saada väga odavalt kuid samas väga hea kvaliteediga, alla miinimumi ka handatud kasuliku pinna kuid maailmastandardi mugavustega. Arhitektilt konkreetselt tellitud ja valmis tehtud projekt (vt kõrvalasuv joonis), mis piiskopi nõudmisel pidi tema maitsele vastavalt kahel korral ümber tehtama, jäi aga ikkagi lõpuks realiseerimata ja ka välja maksmata.

Isa Augustinus

1993. aasta augusti lõpus, kaks nädalat enne paavsti visiiti, saabus Ahtme ja Narva kogudusele oma preester, frantsiskaani isa Augustinus Loska (vt "KE" 7&8/94), kes asus oma Aafrikas omandatud kogemuste varal otsekohe tegutsema. Hoolimata koguduse vastuseisust hakkas ta jalamaid ehitama kirikut sinnasamasse, kuradi sarvede vahele, kus aasta eest poolmuidu ja vaid esialgsete vajaduste katteks krunt ostetud sai.

Ka mina, kes ma arvasin end Eestimaa olusid paremini tundvat kui äsja siia saabunud, kakskümmend aastat Aafrikas töötanud poolakas, soovitasin tal kaaluda kiriku ehitamist Ahtme kesklinna. Ajalooline võimalus oli ju harukordselt soodne: ehitushinnad olid veel suhteliselt madalad, Eesti oli maailma silmis veel abivajavate riikide nimekirjas, põhimõtteline lubadus algkapitali osas olemas, lisaks kohaliku linnapea ja peaarhitekti huvi ning toetus (Kohtla-Järve linn pakkus katoliku kirikule Ahtme keskusse tasuta krunti!). Seda, missugune oli välismaalastest misjonäride suhtumine Eestimaa arengusse ja kultuuriperspektiividesse, võib igaüks ise järelda faktist, et kõik need võimalused jäid lihtsalt kasutamata.

Mõnda Kohtla-Järve regiooni topograafiast

Kui mõni lugeja ei tunne Kohtla-Järve üldnime kandnud tripolist, siis olgu öeldud, et see koosnes kolmest linnast: Kohtla-Järvest (kus asus linnavalitsus), mis jääb Tallinna poolt sõites paremat kätt maanteest umbes ühe kilomeetri kaugusele; Jõhvist (nüüdseks iseseisev linn), mis jääb sama maanteed Narva poole edasi sõites 10 kilomeetri kaugusele; Narva maanteelt kõrvale läbi Jõhvi linna sõites algab umbes 5 kilomeetri pärast Ahtme (muutub samuti lähemal ajal iseseisvaks linnaks), mis omakorda jaguneb kolmeks osaks: praktiliselt kohe pärast Jõhvi lõppu algavaks Iidlaks, mis on paneelmaju täis ehitatud ja kus asub Ahtme keskus; Puru asulaks, mis jääb Iidlast edasi üle raudtee, ning Vana-Ahtmeks, mis jääb maantee äärde, Iidlast paar kilomeetrit Kuremäe poole.

Püha Frantsiskuse kabel on ehitatud Puru asula taha lõppu, eramute rajooni, pärapõrgusse, kust edasi ei lähe enam ükski tee... Kohaliku rahva suhtumist sellesse paika annab ilmekalt edasi Puru tähttähe-line deshifreerimine: Poganoe Ubezisse Raznõh Ubljudkov - roojane varjupaik igasugustele vördjatele.

Alguses olid isa Augustinuse plaanid grandioossed. Puru linnaosa pidi tulema ainult püha Frantsiskuse kabel, Ahtme kesklinna aga püha Joosepi kirik. Kuna kabelit ilma projektita ei lubatud ehitada - nagu misjonär alguses hea Aafrika kombe kohaselt teha kavatses - sattus ta otsekohe linnabürookraat Nappi (kellest ma tõesti ei saa aru, miks see inimene jälestab oma kodulinna) meelevalda, kes korraldas konkursi kohalike arhitektide seas. Konkursi võitja projekti järgi ehitatigi kabel. Jääb ainult küsida, missugused küll võisid olla ülejäänud võistlustööd - või teisalt, kes küll olid komisjonis?

TU-134, mis iialgi õhku ei tõuse

Õeldakse, et maitse üle ei vaielda, sest kunst on subjektiivne asi, kuid niisugust kirikut nagu Ahtmes pole ma varem oma elus näinud ja loodan, et kunagi enam ei näe. Kohalik arhitekt Tatjana Solomanjuk, kes hiljuti keeleeksami kaudu eesti koda-kondsuse saanud, ehitas endale oi-valise monumendi. Tööpolest monumendi, sest arhitekt on projektee-rides mõelnud ainult fassaadikun- stile. Sisearhitektuurilt meenutab ki- rik lennukit TU-134, mille salongi mahub inimesi (kahekaupa kum- malgi pool vahekaiku) samapalju kui Ahtme pühakotta (vt foto lk 11). "Reisijatesalong" avaneb mõni mee- ter laiemaks "piloodikabiiniks" (al- tariuumiks), kuhu lisaks "piloodile" veel natuke rahvast istuma mahub. Kooriruum, mis avaneb altariuumi ja mille võrest kaks sammu taha- poole altar enam ei paista, jätkub tahapoole üle kogu kiriku teise kor- ruse absurdse akendeta pimikuna. Kuid vähe sellest, kirik on põhiplaa- nilt veel herilase taljega. Mis sundis arhitekti paigutama käärkambrit ja pihitooli keset kirikut (kahele poole "salongi") ja mis segas kiriku ehitamist kogu pikkuses vähemalt altari- ruumi laiusekski, jääb selgusetuks.

Tänavalt vaadates on kiriku hoo- ne surutud nii kitsalt eramute vahele, et seda fotografeerides oli lainurk- objektiiv puudumise tõttu suuri ras- kusi kiriku kaadrisse mahutamise- ga. Juba kolme-neljakümne meetri kaugusel kirikust jääb ka selle torni- ke teiste majade varju...

Õnnetu püha Frantsiskuse ka- bel pühitseti 3. juunil 1995. Praegu jätkab kohalik preester hoonete- kompleksi edasiarendamist sama arhitekti uue unustamatu shedööv- riga - kolme meetri laiuse koguduse- majaga, mis jääb kirkust kahe meetri kaugusele. Kui mõnel talveööl peaks palju lund tulema, nii et see katustelt

maha variseb, ei pääse preester hommikul enam majast välja... Kor- ralikku katoliku kirikut ei saa Koht- la-Järve regioon nüüd aga ilmselt mitte kunagi.

Kui palju kirik maksma läks, on sõjasaladus. Muidugi, teades Ahtme kandis valitsevat riigikõite lohisemist ja koguduse aktiivsust vahetu töö- jõuga igal pool kaasa aidata, võis ju kohati üht-teist tasuta või poole hinnaga saada, kuid kirik ehitati põhjendamatult keeruka arhitek- tuurse liigenduse, hea materjali ja oskustöölistega. Kui arvestada, et hoone üldpind on ligikaudu 160 ruutmeetrit (millest veidi alla poole on kooriruum ja selle jätk - akendeta pimik) ja arvestuslik elamuehituse ruutmeetrihind 1994. aasta hinda- de juures 6000 - 8000 krooni (ki- riku ruutmeeter on kindlasti kallim), siis on ehitise tõenäoline maksumus vähemalt miljon krooni - lisaks aga tuleb ju veel kogudusemaja. Selle raha eest oleks saanud kaks korda suurema kasuliku pinnaga pühakoja kakskümmend korda paremasse kohta - ainult natuke hoolimist, na- tuke *tõelist* missioonitunnet... Mui- dugi jäid nii kapitaalse ja kuluka ka- beli järel kesklinna suurema ja esin- duslikuma kiriku ehitamise plaanid soiku.

Pastoraalsituatsioon

Jumalateenistused toimuvad Ahtmes ainult poola keeles, jutlus on vene keeles ning meie Isa palvet loetakse peale poola keele veel teistes koha- leilmunud mittepoolakate keeles. Minu külastäigu ajal oli "muulas- test" kohal täpselt üks soomlane ja üks eestlane. Isa Augustinus tunnis- tas, et peale poolakatega abiellunu- te pole Ahtme koguduses ühtegi vene rahvusest isikut - ja seda linnas, kus poolakaid ja eestlasi on tühine vähemus. Siin tekibki küsimus: kel- lele on Ahtme kirikus toimuv mää- ratud? Kas ikka tõesti kõigile huvilis-

tele või ainult poolakaile? Kui kirik asunuks Ahtme keskuses, või vähe- malt selle ligidal, oleks see olnud ainus esinduslik kirik kogu linnas, mis meelitanuks kokku hulganisti uudishimulikke, kellest suur osa või- nuks leida siin oma vaimse kodu.

Katoliku kirik protestantlik- õigeusklik-ateistlikul maal ei peaks töötama ainult katoliiklike juurtega inimeste huvides, vaid olema avatud kõigile, kaasaarvatud vene keelt kõnelev, ateistliku tagapõhjaga ela- nikkond. Ahtme puhul on sellest kahjuks juba hilja rääkida.

Frantsiskaani misjonär hool- dab veel Narva kogudust, kus ta peab missat endiselt kohalikus luter- liku kiriku hoones ... aga kell 8.00 pühapäevahommikul! Kuhu sellest hoolimata umbes viiskümmend ini- mest kokku tulevat. Registreeritud koguduseliikmete arv käesoleva aas- ta lõpu seisuga on 61 (1993. a. lõ- pus 50). Narva kogudusel ma pike- malt ei peatuks, kuna suuri muutusi seal pole. Kirikule kuuluvad hooned on siiani tagastamata.

Kell 10.30 toimub jumalatee- nistus Sillamäel erakorteris, paari- kümnele vanurile. Registreeritud koguduseliikmeid on 30 (1993. a. - 29). Kogudus on Eesti Vabariigis registreeritud omaette üksusena, kuid ilmselt perspektiivitu.

Ahtmesse jõuab jumalateenis- tus kell 15.00. Kogudusepreestri sõnul käivat kohal keskmiselt 110 inimest, registreeritud liikmeid on 210 (1993. a. - 147). Lisaks toimu- vad missad laupäeviti Kiviõlis, kus registreeritud liikmeid on 11 (kohal käib ca 6 inimest) ja agulis nimega Sompa, kus liikmeid on 22 (kohal käib ca 11 vanemat inimest). Koha- liku folkloori järgi on viimase nimi samuti lahtimõtestatav: "Samoe Opasnoje Mesto Posle Ameriki" - kõige ohtlikum koht Ameerika järel.

Kõige eelneva taustal ma ei tahaks teha isa Augustinusele ülekohtu ega teda süüdistada. Oma vanuse kohta on ta uskumatult

aktiivne, töökas ja tubli, kannab hoolt ka nende "lambukeste" eest, kellel suuremate koguduste juurde oleks raske tulla. Eesti Apostellikus Administratuuris peaks lihtsalt kontrollima ja läbi mõtlema ka seda, mis toimub väljaspool Tallinna, ning mitte juhuslikult ja tagantjärele - siis, kui on juba hilja.

Muumiorg Ida-Virumaal

Käesoleva aasta 5. juulil tulid Poolast Ahtme koguduse juurde kolm nunnat felitsiaanide või felitsiankade ordust (viimane sobiks poolakeelse nimetusega "felicyjanki" kuidagi paremini, kuid teisalt assotsieerub kohe Tove Janssoni Muumitrolli-lugude ja seal esinevate fifuljonkadega).

Püha kaputsiinpreestri Felix Cantalice' st järgi oma nime saanud kongregatsioon asutati ema Angela Truszkowska poolt 1855. aastal. Ordu spiritualiteet on mõjutatud pühast Frantsiskusest ja koondub Pühima Armulauasakramendi austamise ning Jeesuse Südame ja Maarja Südame kultuse ümber. Felitsiaanid pole aga ainult kontemplatiivne kongregatsioon, vaid kannab endas oma asutamisaja pitserit, tegeledes kõigi abivajajate eest hoole kandmisega.

Maailmas on praegu umbes 2000 felitsiaani, kes jagunevad 12 provintsiks. Enamik neist elab väikeste gruppides, mis varieeruvad veidi üle kahekümnest kuni väikerühmadeni, mille alampiiriks on 3 nunnat. Felitsiaanid töötavad tavaliselt koguduste juures, kus nad on preestritele abiks.

Kurvaks lõppkokkuvõtteks

Ahtmes nähtust jäi hinge täielik perspektiivusetunne. Mul ei ole olnud kunagi midagi selle vastu, et poolakatel on õigus oma identiteedile katoliku kirikus - olen püüdnud

Justkui vanadelt fotodelt maha astunud, peegeldavad felitsiaanid lausa füüsiliselt nende ordu asutamisaegade vaimu. Ainult toonitud klaasidega prillid ülemõe ninal annavad tunnistust, et tegu pole saja aasta taguse hillgeajaga. Ahtme nunnadest kõige vanem on ülemõde Gabriela, kes enne missat kõigile lastele ja vanuritele (poola keeles, venekeelse tõlkega) katekismust loeb, õde Józefa on noorem, nagu ka õde Pia, keda aga parasjagu kohal polnud.

sellele jõudumööda kaasagi aidata - kuid **seesama õigus on ka kõigil teistel kohalikel rahvustel**, eestlased ja venelased kaasaarvatud. Loomulikult on väga hea, et inimesed saavad enne surma "viimset võidmist" ja pärast matuse oma

rahvuskeeles ja oma usu kommete järgi; on hea, et lastele õpetatakse kümmet käsku ja "paatereid", s.o. peast põhipalveid lugema. Kuid katoliku kiriku tuleviku kindlustamiseks valdavalt protestantliku traditsiooniga maal on sellest küll liiga vähe. □

Õppemaksust piisas lasteaiale küttepuudeks

Nunnade mälestusi misjonitööst Pärnus 1936 - 1941

Alljärgneva ülevaate koostas **Toivo Reitalu**, kasutades välja- võtteid Tshehhimaal asuva Pühima Neitsi Maarja Pärispatuta saamise Kongregatsiooni õdede Kráľiky kloostri ametlikust kroonikast. Tõlke autor on Leo Metsar.

Pärast Eestisse saabumist elasime Eesti Katoliku Kirikule kuuluvas majas Pärnu linnas, Possieti tänavas number 2. Seal oli ka kabel. Maja oli puust, madal ja pikk. Pidime elama väga kitsalt, sest majas olid ka üümnikud, ja peale nende elas seal veel hingekarjane isa **Felix Wierczinski**, poola sakslane, jesuiitide ordu liige. Me soovisime saada oma maja, ja see soov täitus meil 1937. aastal, mil meie kongregatsiooni keskvalitsus ostis ära maja number 27 Karusselli tänavas.

Ometi kord oma maja

See oli kahekorruseline elamu, milles oli neli kolmetoalist korterit. Seal olid ka väga ilusad keldrid ja pööning. Kuid meie töö jaoks pidi seda hoonet kohandama nii seest kui ka väljast. Õuel seisis vana sara, selle me lammutasime, puud raiusi-

me maha ja tegime inetust hoovist meeldiva aia. Ehitasime sinna ka puukuuri ja veranda. Maja taha jäi väike õueke kanadele. Võttis umbes kolm kuud, kuni olime õuega täielikult joonde saanud. Lõikasime puud, kandsime kive ja tegime kõike, mis vaja, ning seejuures õppisime tööliste käest eesti keelt. (Eestisse saabumise järel saime eestlastega suhelda ainult saksa keeles).

Kui maalrid olid korterites oma töö lõpetanud, tegime nende kannul ruumid puhtaks ja tundsimme rõõmu, et saame nüüd hästi tööle hakata. Novembri algul võisime juba avada lasteaia. Samuti oli kabel juba sisse seatud, altar valmis. Selle valmistas üks Pärnu tisler foto järgi, millel oli meie kabeli altar Olomoucis. See ülesanne andis talle kõvasti tööd ning nuputamist, kuna ta sellist altarit polnud veel iialgi teinud, ja luterlasena polnud tal ka niisugusest altarist ettekujutust. Kui altar oli valmis, meeldis see ka tiserile väga. Selle värvis üle maaler, kes oli meil ka toad värvunud. Vahepeal olime meie valmis õmmelnud ka altarikat- ted ja hankinud kabeli jaoks kõik vajaliku. 5. novembril 1937 oli kabeli pühitsemine. Pühitses misjonär Wierczinski. See oli meile tähtis päev: nütüdest peale elas meie ma-

jas Jeesus Kristus. Õhtupoolikul pühitses isa Wierczinski ka ristitee.

Peale kabeli olid meil sellel korrusel veel vastuvõturuum, magamistuba ja eestseisjanna kamber. Alumisel korrusel olid kaks tuba sisse seatud lasteaia jaoks, siis oli seal veel söögituba, köök ja kaks sahvrit. Kelder oli suur. Me krohvisime selle seinad ja tegime sinna tsementpõranda. Seal oli hea hoida toitu ja köögivilju, ent talvel, kui temperatuur langes õues kuni 40 kraadini, panime sinna kanad ja kitsed, et nad väljas ära ei külmuks.

Alumise korruse korteris, kus asus lasteaed, olid seinad kaetud viineriga, mis inimestele väga meeldis. Ka ahi oli värvitud kollaseks, nii et ta sobis kokku seintega ja mõjus päikeseliselt. Põrandad olid kaetud õlivärviga, ainult köögis oli tsementpõrand, mis aga osutus meile väga kasulikuks, kui me hakkasime loomadele toitu keetma.

Linnukesed, loomakesed ...

Kohe esimesel kevadel (1938), kui me elasime juba Karusselli tänavas, me ostisime - ja saime ka kingituseks proua Keslerilt, kes oli katoliiklane - kanu ja kuke. Järgmisel aastal me

Kongre-
gatsiooni
klooster
Králíkys

HORA MATKY BOŽI
KRÁLÍKY

kasvatasime juba ise tibupoegadest kanu. Nõnda oli meil alati mune nii söömiseks kui ka müümiseks. Kanadele korjasime mere äärest teokarpe. Kord, kui olime rahalistes raskustes, oli meile munade müügist saadud raha ainsaks tuluallikaks, mille eest võisime leiba ja piima osta. Sama aasta suvel kasvasid meil aias maasikad. Kui näpud põhjas, siis kogusime mõne liitri maasikaid, müüsimise ära ja meil oli jälle raha.

Kohe samal kevadel ostime ka kaks pörsast. Need kasvasid meil hästi saja kilo raskusteks sigadeks. Ühe notsu müüsimise ära, sest vaja oli raha. Teise laskime tappa ja peaaegu poole lihast saatsime õdedele Tartusse. Meile jäänud lihast tegime tsehhi kombe kohaselt vorste ja keetsime suppi. Osa liha panime soola, osa suitsutasime.

... ja lapsukesed

Kuid meie peamiseks tegevuseks oli laste kasvatamine lasteaias. Esimesel aastal oli meie lasteaias ainult

kolm last. Hiljem tuli lapsi pidevalt juurde. Lastele meeldis väga meie juures olla ja nad ei tahtnud kuidagi koju minna. Õpetamine kestis lasteaias kella 9-12, mõnikord ka kella 4-ri pärast lõunat. Kui ühel lapsel suri ema, ütles ta meie õele: "Sina oled nüüd mulle kõige armsam".

Koomiline lugu oli siis, kui lapsed nägid esmakordselt misjonär Wierczinski, kes oli pikk, väga vana ja valge habemega. Väikesed lapsed hakkasid nutma ega hoolinud emade kinnitustest, et see on jõuluvana. Vanemate lastega sai aga härra Wierczinski kohe sõbraks ja iga kord, kui ta tuli meile missat pidama, käis ta ka lapsi vaatamas. Ta rõhutas, et alustama peame lastest. Kui algas kooliaasta, teatas ta sellest alati kiriku kogudusele ja palus neil lapsi lasteaeda saata. Katoliiklikke lapsi oli meil alati ainult kaks, sest Pärnus neid rohkem ei olnud. Ülejäänud olid luterlased või mõnda muud usku. Lapsed kuulasid meelediga jutustusi Issand Jumalast ja palvetasid meelsasti. Käisime nendega ka meie kabelis.

Panime tähele, et eesti lapsed on väga taibukad ja usinad. Nad õppisid kergesti ja tahtsid kogu aeg midagi teha. Kõige meelsamini nad joonistasid ja kirjutasid. Isegi kolmeaastased lapsed oskasid kirjutada oma nime trükitähtedega. Eestis algab koolikohustus alles kaheksandast eluaastast. Kuid vanemad, eriti emad, tahavad, et lapsed juba enne kooliminekut oskaksid lugeda, kirjutada ja loendada numbreid kuni sajani. Kooliinspektoritele see ei meeldi. Sest lapsed tulevad kooli, neil on seal igav ja nad hakkavad laisklema. Kuid teha pole midagi selle vastu, kuna vanemad lasevad lapsi õpetada lasteaedades või õpetavad neid kodus ise.

Esimesed jõulud

lialgi ei unusta ma esimest jõulunäitemängu, mida me lastega koos mängisime: "Karjased Petlemmas". Lapsed ei jõudnud selle päeva saabumist mitte kuidagi ära oodata. Lasteaia ehtisime kenasti võimalust

mööda. Kulissideks võtsime voodisirmid magamistoast ja kaunistasime need kuuseokste ja paberirullidega. Kolmas voodisirm täitis eesriide aset. Selle väljatoomisega tähistasime üksikute stseenide algust ja lõppu. Lapsed, kes olid osalised näidendis, asusid kulisside taga peidus. Lasteaed oli inimesi puupüsti täis. Ilus lavastus ülendas jõulumeeleolu. Proua Mitt aitas meid laste kostümeerimisel ja teksti eesti keelde tõlkimisel. Lapsed mängisid täiesti vabalt, nagu mängiksid nad isekeskis. Viktor, kes oli üks karjastest, pidi laulma. Kui tal laul aga mitte kuidagi ei tahtnud välja tulla, hõikas ta õele kulisside taha: "Laulmine ei lähe mul mitte kuidagi, kas ma võin vilistada?" Tema ema hüüdis vaatesaalist: "Vilista pealegi, kui sul laulmine ei lähe!" Kõik pahvatasid naerma. Ainult näitemängu lõpul juhtus väike õnnetus. Kõik lapsed tahtsid näha Jeesuslast sõimes ja niimoodi Jeesuslapse lähedal rüskedes murdsid tal käe. Järgnes suur kohkumine, et mis nüüd saab. Kuid käsi parandati kiiresti ära, nii et lõbus tuju naasis peagi. Pärast näitemängu läksid lapsed rongkäigus kõrvaltuppa põlevate küünaldega jõulupuu ja Petlemma juurde. Siis pakuti lastele kuuma teed, saiu ja kompvekke. Ka koju anti igale lapsele kaasa kotike kompvekkidega. (Vahemärkusena nii palju, et 1940. aastal nägime meie ka kommunistlikus lasteaias pühitsetavaid jõule. Emad, kelle lapsed olid varem meie lasteaias käinud, peaaegu nutsid ja pidu pidama nad ei läinudki. Lapsed ei tohtinud ütelda jõulupuu, vaid ainult kuusk).

Kooliaasta lõpul oli lastel samuti pidu ja ka laste tööde näitus.

Sekeldused koolivalitsusega

Olime pidanud lasteaeda juba poolteist aastat, ilma sellest ametivõimudele teatamata. Nimelt oli meile

öeldud, et Eestis võib igatüks lasteaeda pidada. 1939. aastal saime koolivalitsusest täitmiseks ankeedi lasteaia olukorra kohta. Täitsime selle ja saatsime ära. Varsti tuli seepeale ministeeriumist pikk eeskiri selle kohta, kes tohib lasteaeda pidada, kes tohib olla direktoriks, kes kasvatajaks jne. Tundsime suurt muret, et mis meist saab. Kuid kõik läks hästi. Saatsime ministeeriumi palve lasteaia rajamiseks, sooritasime nõutavad eksamid (ka eesti keele oskuses) ja võisime oma tööd jätkata.

Vanemad maksid iga lapse eest kuus 2 krooni. Sellest piisas vähemalt lasteaia küttepuudeks. Vaesemad maksid ka ainult ühe krooni. Töötasime rahulikult ja rõõmuga kuni bolshevike Eestisse tulekuni.

Suvi 1940

Juba 1940. aasta suvevaheajal ilmus ajalehtedes teade, et kõik erilasteaiad on likvideeritud. Kuid ametlikult meile seda ei teatatud. Me kõhklusime, kas alustada või mitte. Kuid emad käisid pidevalt meie juures, et me alustaksime, et nemad ise annavad linnavalitsusse palvekirja emade allkirjadega, et meil lubatakse lasteaeda pidada ja lapsi õpetada. Ka meie ise käisime mitu kooli-

komissari ja linnapea juures ja palusime, et me võiksime lasteaeda pidada. Kui me kord olime koolikomisari juures, küsis ta meilt, kas me oskame lapsi vajalikus vaimus kasvatada, nii et me neile ei räägi Jumalast ega laula religioosseid laule ega palveta koos lastega. Ta kahetses, et me polnud viibinud Tallinnas kasvatajate kursustel. Seal oli räägitud, kuidas nüüd tuleb lapsi kasvatada. Hiljem me saime kokku ühe lasteaiakasvatajaga, kes oli osa võtnud nendest kursustest. Ta ütles: "Meie, vanemad lasteaednikud, nutsume nagu lapsed, kui me kuulsime, kuidas me peame nüüd lapsi kasvatama. Me mõtlesime: Mis saab nendest vaestest lastest?" Ka linna lasteaedades palvetati varem, muidugi luterliku kombe kohaselt.

Komissar käskis meil tulla järgmisel päeval, kuna ta peab meie suhtes koosolekul nõu pidama. Lahkusime murelikult, ent tänu Jumala Ettehooldusele ootas meid kodus kiri kõrgeauliselt ülemeestseisjannalt, kes kutsus meid kõiki ära koju. Arvasime nüüd, et olemegi vabad, kuid emad käisid meile peale, et me siiski lasteaeda edasi peaksime. Andsime neile nõu, et nad paluksid linnapead lasta meil lasteaeda pidada oma majas, kus see oli sisse seatud.

Tühjad seinad

Vahepeal olid olud natuke muutunud. Õdedel lubati Pärnu edasi jääda ja samuti ka lasteaeda pidada niikaua, kuni polnud tulnud ametlikku teadet lasteaia sulgemise kohta. Niisiis hakkasime jälle õpetama. Lastega koos me enam palvetada ei tohtinud, nõnda palvetasime ise ka laste eest. Kuid suuremad lapsed olid juba palvetama õppinud ja tulid sellega toime iseseisvalt. Lapsi oli meil üle kahekümne ja neid tuli pidevalt juurde.

Seintel ei rippunud enam rist ega pühapildid. Seal olid ainult mõned lapselikud pildid, mis me olime kusagilt saanud. Teadsime, et meile lasteaeda kauaks ei jäeta, õpetasime poolsalaja. Paar korda kutsuti meid linnapea juurde. Ka emad läksid otsekohe tema juurde. Lastega tegeldes ei tohtinud me enam kanda nunnariideid. Niisiis kandsime valget kitlit ja pearätikut.

Pedagoogid koristajateks

Septembri lõpul võeti lasteaed õdedelt ära ja selle asemele loodi linna lasteaed. Kohale tuli komisjon ruume vaatama ja jõudis tulemusele, et lasteaeda mahub 30 last. Nad tahtsid lasteaiale võtta kogu alumise korruse, s.t. kõik neli tuba. Meil oli lasteaiale piisanud kahest toast. Oli me nüüd mures, kuhu kolida. Ülemine korrus peale kabeli ja esiku oli meil üürile antud, alumisel korrusel aga ei jäänud meil enam mitte ühtegi tuba. Magasime verandal ja lasteaia ruumides madratsitel (päeval koristasime need verandale). Siis tuli teine komisjon oktoobris ja leidis, et lasteaiale piisab kolmest toast, nii et neljas jäi siis meile. See sai küll puupüsti täis meie kohvrite, voodite, madratsite ja tekkide tõttu, kuid vähemalt oli meil tuba, kus olla. Valgustuse ja kütte eest polnud

vaja maksta, need läksid linna arvele lasteaia tõttu. Maja ja mööbli kasutamise eest maksis linn õdedele 40 krooni kuus üüri. Õdedele keelati lasteaias töötamine kasvatajatena, kuid nad võeti tööle koristajatena 30 krooni eest kuus.

Lasteaia juhatajaks ning ühtlasi ka kasvatajaks nimetati 17-18 aastane kommunistlik noor preili M. Maran, kel polnud üldse aimu lasteaedniku tööst. Ta oli nimelt läinud linnavalitsusse töökohta otsima ja ta oli määratud lasteaeda juhtima. Kui ta oli vastu vaielnud, et ta sellest tööst mitte midagi ei tea ega oska lastega midagi peale hakata, oli lin-napea talle ütelnud: "Pole vaja, et te midagi oskaksite, piisab, kui vaatate laste järele, et nad seal midagi korda ei saada." Tegime talle ettepaneku, et anname talle nõu, kui ta seda soovib. Ta oli väga rõõmus. Me imetlesime tema energiat lasteaia sisseseadmisel. Oktoobris alustas lasteaed jälle tööd kui linna III lasteaed.

Revolutsioon kasvatuses

Lapsi tuli kokku üsna palju ja igaüks tegi, mida tahtis. Nad karjusid ja tülitseisid kuni äraminekuni. Kui me seda nägime, tegime ettepaneku, et näitame preili Maranile, kuidas lastega ümber käia. Ema Blazena läkski järgmisel päeval lasteaeda. Lapsed olid rõõmsad, et õde on jälle nende juures. Ta mängis lastega ja majas valitses kena vaikus. Ta oli seal kaks päeva. Siis pidi ta Tartusse sõitma ja meil polnud aega lastega tegelda. Preili jäi nüüd nendega ja jälle karjusid lapsed päev otsa.

Preili käitumisest aga nägime, et ta ei taha, et meie lastega tegeleksime. Hiljem saime kuulda, et talle oli otse öeldud, et ta ei tohi lasta meid laste juurde. Aga enne jõule oli preilil palju tegemist ja ta tuli meie juurde, et me lasteaias laste

järele vaataksime. Nõnda me nägime, milline erinevus on kasvatuses! Meil oli lastest tõsiselt kahju. Emad ei tahtnud lapsi lasteaeda saatagi, et nad ei õpi seal mitte midagi, ainult karjuvad ja kaklevad. Ühelt emalt kuulsime, et on antud käsk kasvatada lapsi revolutsiooniliselt, et pole vaja kukupaisid lapsi. Pühakirja polnud üldse kuulda, ainult sõdurilaule, mida laulsid sõdurid tänavatel marssides, pidid lapsed õppima. Siis veel laulsid nad rahvusvahelist bolshevike hümni alati hommikul ja enne sööki palvuse asemel. Enam ei õpetatud lapsi ütleva "palun" ja "tänan". Kõige hullem oli, kui lapsed hakkasid koju minema: me arvasime, et maja variseb kokku. Kasvatajanna ei tundnud laste vastu vähimatki huvi. Vahel hommikul lapsed karjusid hullupööra, ent kasvatajanna tegi midagi kõrvaltoas. Talle ei meeldinud, kui lapsed meiega rääkisid. Ta jäi pärast tööaega lasteaeda, et näha, kas me lastega räägime.

Vanemad tulid meid paluma, et me annaksime nende lastele tunde ja õpetaksime neid arvutama, kirjutama ja lugema, ka käsitööd tege-ma, et nad maksavad meile selle eest. Kuid pidime neile ära ütleva, kuna nägime, kuidas meid valvatakse. Muidu käitus küll preili Maran meiega sõbralikult. Teme jutust saime aru, et ta teenib kommuniste ainult leiva pärast. Ta polnud sageli nõus kommunistide tegudega ja kritiseeris neid. Kuid me pidime temaga vesteldes ettevaatlikud olema, sest sageli on just see, kes kõige rohkem kommuniste kirub, kõige õelam pealekaebaja. Iga valitsusvastase sõna eest olid rasked paragrahvid, vangla ja muu.

Uued pühad ja uued pühapildid

Kõige rohkem tegi meile haiget see, et lasteaia ruumid olid kaunis-

tatud kommunistliku partei igasuguste juhtide piltidega. Valitsus oli määranud, et kõikjal lasteaedades ja ühiskondlikes hoonetes, kaubamajades ja koguni igas majaski peab olema punanurk. Kõige ilusam koht toas kaeti punase kaleviga ja selle peale riputati Stalini pilt koos mõne loosungiga. Peale selle olid seal veel Lenini, Molotovi ja kommunistliku partei teiste juhtide pildid.

Revolutsiooni aastapäeva või Stalini sünnipäeval korraldati nende juures mitmesuguseid pidustusi. Ka lasteaias pandi Stalini pildi ette lilli, süüdati küünlad, nii et see nägi välja nagu mingi altar. Ka aknalaudadele pandi lilli ja küünlaid ja aknad kaunistati mitmesuguste punaste serpentiinidega. Kui õhtul pimedaks läks, tuli küünlad süüdata ja nõnda kolm päeva järjestikku. Meie pidime samuti valvama, et küünaldest tulekahju ei tekiks, kui preilit kohal ei olnud. Lastele oli see ka suur pidupäev. Nad said teed, suupisteid, mida emad olid küpsetanud, ja iga laps sai veel koju kaasa kotikese kompekkidega. Preili ütles, et selle on neile saatnud Stalin. Kommikotikestel olid peale kleebitud punatähed ja vene sümbol: täht koos vasaraga. Preili koos oma sõbratariga olid need kotikesed kleepinud. Nad tegid seda tööd kaks päeva õhtul kella üheteistkümmeni. Peole kutsuti ka linnapea. Too istus koos kohalolevate emadega ja kasvatajatega eraldi lauas ja neid kõiki võõrustati. See meeldis muidugi ka lastele. Lapsed laulsid mõned kommunistlikud laulud ja lõpetuseks, nagu alati, rahvusvahelist kommunistlikku hümnit.

Kui erinev oli see pidustus meie omast! Meil käis kõik vaikselt, siin aga kisaga. Ja seda korralagedust! Kui me koristasime lasteaeda, siis ei piisanud meile tunnist, ehkki koristasime kahekesi. Kuni meie ise oma lasteaeda pidasime, piisas ühele öele tunnist, et kõik ruumid pärast laste lahkumist koristada.

Kui me aga nüüd tulime lasteaeda koristama pärast laste lahkumist, siis oli siit nagu sõda üle käinud. Vett oli maha valatud, põrand porine, kui tehti midagi savist, siis oli põrand saviga koos, toolid ja lauad puha segamini, vihikud ja pliiaitsid põrandale laiali pillutud. Kõik kohad olid täis pabereid ja mänguasju. Juhtisime sellele paar korda preili tähelepanu, kuid sellest polnud mingit abi. Ka oli põrand tugevasti kriimustatud. Kuid ilmselt kuulus see kommunistliku kasvatus juurde. Meie käest ostetud mänguasjadest oli selleks ajaks järele jäänud ainult puru.

Varsti vabastati öed ka koristajate kohtadelt. Kuna ülemeestseisjanna Tsehhoslovakkias kutsus kõik öed eestist koju, siis jäid Pärnu öed ootama ärasõitu.

Vene sõjaväe tulek Eestisse

Juba ammu käisid kuulujutud, et venelased tahavad Eesti anastada. Inimesi selline väljavaade ei vaimustanud. Nad aimasid, mis neid ees ootab. Räägiti ka sellest, et läheb sõjaks Eesti ja Venemaa vahel, kui Eesti ei tule vastu Venemaa nõudmistele. Inimesed küll kartsid, ent lootsid siiski, et sõda ei tule.

Ühel septembrihommikul 1939 tuli meie poole auväärse isa Roberti teenija, kes oli kohkunud ja teatas meile, et missa jääb ära, kuna isa Robert on pidanud Tartusse sõitma. Õhtul teatas raadio, et kõik sakslased peavad Eestist ümber asuma Saksamaale, et juba on neile järele tulnud laev. Kolme päeva pärast peavad nad lahkunud olema. Venemaa nõudis Eesti valitsuselt lennuväljasid. Kui Eesti valitsus seda ei luba, ilmuvad Vene sõjaväeüksused Eesti piiridele. Eesti valitsus pidi järele andma. Kõikidele elanikele anti range käsk, et nad ei tohi vahtida akendest ega seista tänavaveertel, kui Vene sõjaväeüksused lähevad

kindlaksmääratud lennuväljadele.

Vene väeüksused tulidki Eestisse. Kõik kohad olid sõjavägesid täis. Sellest alates oli kõikjal näha ainult Vene sõjaväelasi ja kuulda ainult vene laule. Eesti hümnit laulmine oli rangelt keelatud. Meil oli nutt kurgus, kui õhtupoolikul mõned lapsed hakkasid laulma Eesti riigi hümnit "Mu isamaa".

Meie majja kolisid kolm vene lendurite perekonda ühte korterisse. Senised tüdrukud pidime meie võtma oma korterisse teisel korrusel, nii et meile jäi alles üksnes kabelis koos eeskojaga, mis oli ühtlasi ka tünnikele läbikäidavaks toaks ja hiljem pärast kabeli likvideerimist Possieti tänavas ka isa Roberti korteriks. Alumisel korrusel jäi meile üks tuba ja köök keldrikorrusel. Kõik ülejäänud pidime üürile andma, sest määrati kindlaks, kui palju ruutmeetreid tohib ühel inimesel olla. Ettevaatuse mõttes, et meil oleks kusagil elada, kui meilt maja peaks ära võetama, tüürisime meie ise endile kahetoalise korteri umbes 10 minuti kaugusel meie majast; sinna viisime väärtuslikuma mööbli, sulgvaibad ja kohvrid, koju aga jätsime ainult hädavajalikuma. Ema Kalista ja ema Ruzena registreerisid end sinna sisse. Ema Concordie ja ema Blazena jäid Karusselli tänava majja. Üürikorterisse jäime seniks, kuni tuli sõnum, et peame koju sõitma.

Venelased hakkasid pärast saabumist kohe sisse seadma oma korda. Kirikud suleti ja elanikel keelati armulauda võtta preestrite käest või üldse sooritada mingeid religioosseid tseremooniaid oma majas. Keelust üleastujaid ähvardas vangistamine koos varanduse konfiskeerimisega. Pärnus oli ainult paar katooliiklikku perekonda, kes kartsid sellist karistust. Kui kabel Possieti tänavas suleti, hakkasid kõik käima meie kabelis, mis selle keelu alla ei käinud, kuna meie maja oli protektoraadi omand. Kuid me ei tohtinud minna kirikusse grupina, et mitte kahtlust

Esimest korda aastate järel jälle tsiviilriietes

äratada. Oli kurb, kui pidime pealt vaatama, kuidas purustati Possieti tänavas asuv altar ja määrati ärapõletamisele. Ma ei tea, mida tehti ülejäänud jumalateenistusliku inventariga ja missarütidega. Ka auväärne isa pidi silmapilkselt sealt ära kolima ja ta tohtis kaasa võtta ainult isiklikud esemed, kõik muu konfiskeeriti. Tal oli ka palju raamatuid, milledest ta ei tahtnud ilma jääda. Ta ei tahtnud mitte kedagi oma ettevõtmisese pühendada, ja nõnda meie, kui oli läinud pimedaks, aitasime tal kelguga raamatuid meiepoole kolidada. Me kandsime juba tsiviilriideid, nii et me ei torganud silma.

Kui venelased tulid Eestisse, panime kohe selga erariided. Pidime tollal usinasti õmblema, et meil oleks millesegi, ümber rõivastuda. Läksime paluma paari kleiti proua Dorfilt, healt ja jõukalt katoliiklaselt. Ta oleks meid meelsasti aidanud, kuid tema läbipaistvad siidkleidid, nagu ta ka ise tunnistas, ei sobinud meile. Seepärast ostis ta meile kleidiriidet,

sellist, millest on tehtud haiglas töötavate põetajate kleidid. Need olid küll meile liiga heledad, kuid me olime talle ka nende eest tänulikud. Meil oli raske selga panna neid heledaid kleite, kuid polnud mitte midagi teha, kui me tahtsime endid kaitsta. Alguses eestlased imestasid, et me kanname heledaid rõivaid, kuid hiljem nad mõõnsid, et teisiti pole võimalik. Üksvahe, kui meie jälitamine natuke nõrgenes, tegime niimoodi, et erariided panime selga ainult siis, kui me läksime välja, kodus aga liikusime nunnarüüs. Kui meile majja pandi vene perekonnad, liikusime ka kodus erariietes. Venelased ei teadnud kaua, et me oleme nunnad. Kui nad seda teada said, ei hakanud nad meid ahistama, vaid andsid oma väikesed lapsed meile hoida, kui nad välja läksid, ja kahetsesid, et meie lasteaeda ei pea, et nad oleksid oma lapsed meie juurde saatnud.

Kujunev olukord näitas üha selgemini, et meil pole võimalik Eestis-

se jääda. Ka preestrid, suuremalt osalt sakslased, valmistusid Eestist lahkuma. Igasugune tegevus oli meile võimatuks tehtud. Elatist teenisime endile käsitööga. Samuti lõikasime ja lõhkusime puid oma üürnikele, käisime ka koduabiliseks ühes perekonnas, aitasime tüht naist põllul, kes andis meile ülalpidamist. Käisime ka metsas seeni, maasikaid ja jõhvikaid korjamas. Ka oma väikesest aiast saime pidevalt köögivilju ja müüsimine neid. Eriti aitasid meid varased aiamaasikad. Vahel juhtus, et meil polnud raha isegi leiva ostmiseks. Siis korjasime kiiresti maasikaid, müüsimine need ära ja meil oli jällegi raha.

Ettevalmistused lahkumiseks

Sellises olukorras kutsus auväärne ülemeestseisjanna meid Eestist koju. Valmistusime kohe teeleasumiseks, kuid see ei läinud nii hõlpsasti. Piirid olid juba suletud. Meile tegi muret see, kuidas koju pääseda. Meile öeldi, et saame minema ainult nõnda, et liitume sakslastega, kes asuvad Eestist ümber Saksa maale. Kuna transport, millega pidime liituma, sõitis välja 20. jaanuaril 1941, hakkasime kiiresti ettevalmistusi tegema. Siis aga kõigele lisaks haigestus veel raskelt auväärne õde Concordie.

Meid kõiki kutsuti ümberasumiskomisjoni ette. Sinna pidi minema igaüks üksipäini. Õde Concordie juurde aga läks ametnik koju. Meie läksime komisjoni kolmekesi. Kui sisenesime majja, kohtasime seal üksnes Saksa SSA sõdureid, kes seda aktsiooni juhtisid. Meid oli juba kirja pandud ja sõdurid viisid meid ruumi, kus oli juba sadu sakslasi koos perekondadega. Kõik olid murelikud ja kurvad, kuna pidid Eestisse maha jätma oma varandused, ja mõned ka perekonna. Juhtus, et abikaasad lahutati teineteisest või lapsed vanematest. Seal sai

igatüks suure hulga pabereid, mis tuli täita ja siis nendega komisjoni ette minna. Komisjon koosnes mõnest Vene ohvitserist ja mõnest Saksa ohvitserist. Seal oli ka eestlane tõlgina. Uksel seisis SSA sõdur, kes laskis inimesi ühekaupa sisse. Kui jõudis kätte meie kord, palusime, et ta laseks meid sisse kõik korraga, kuna õed ei oska saksa keelt, nii et mina aitan neid. Algul ei tahetud seda lubada, kuid viimaks lasti meid siiski koos komisjoni ette.

Küsimusi oli palju. Saime sellise dokumendi, kus oli kirjas, mida tohime kaasa võtta, samuti määrati meile number, mille pidime õmblema oma palitule ja kompsudele ja mille järgi meid ka välja kutsuti. Kirja oli pandud, millist mööblit tohime kaasa võtta, kui rasked võivad olla kohvrid ja pakid. Mööbel ja kohvrid tuli saata kaks nädalat varem Tallinna tolliametisse. Mitte midagi käisits kirjutatut ei tohtinud kaasa viia. Kahetsesime, et pidime loobuma Eestis tehtud märkmetest nii usulise elu kui ka lasteaiade pidamise vallast. Meie müüsimise mööbli ära ja pakkisime asjad kokku. Elasime jälle oma majas, sest lasteaed oli 1. jaanuarist 1941 teises hoones. Meie korterisse, kus oli olnud lasteaed, kolis perekond Tali, kelle me olime valinud meie maja kaitsjaks ning hoidjaks. Saime väga hästi selle perekonnaga läbi.

Hüvastijätt Eestisse jääjatega

Jõudis kätte 20. jaanuar ja koos sellega ka teade, et ärasõit on teadmatuks ajaks edasi lükatud, kuni saabub laev. Nõnda me ootasime veel kaks nädalat. Head inimesed aitasid meid toidu ja tööga. Meil oli kogu aeg tööd. Enne ärasõitu käisime Tallinnas peapiiskopi juures. Tema residents oli nüüd ahendatud kolmeks toaks ja köögiks. Poola õed, kes tema majapidamist juhtisid, käisid ringi erariietes. Auväär-

set peapiiskoppi jälgiti pidevalt ja ta ootas iga hetk arreteerimist. Ta tänas meid kõiki väga. Kuna auväärne isa Robert sõitis meiega kaasa, siis tundsimme suurt rõõmu, et ta peab meile iga päev missat.

Viimaks tuli teade, et laev ümberasujate jaoks on Tallinna jõudnud. Ärasõit oli määratud 2. veebruarile 1941. Sõitsime veel korraks Tartusse, et jätta jumalaga armsate õdedega, kes pidid jääma Eestisse. Auväärne õde Salvatora ei saanud väljasõiduluba ja õed Assunta ning Celesta nõustusid jääma koos temaga Eestisse ja jätkama hingepäästmistööd Jumala tahtel. Nad olid kodus väga kitsastes oludes. Nende kasutada oli ainult kaks tuba ja köök. Esimene suur tuba oli vastuvõtutuba ja ühtlasi ka kabel. Seal oli iga päev pidanud missat isa Bernard, kes samuti valmistus Saksa maale minema; tema oli seal elanud seni ajani koos oma ustava munkvenna Utega. Nemad sõitsid Eestist ära meist natuke varem. Õde Salvatora pühkis parajasti lund, sest majahoidja ametisse oli ta veel jäetud. M. Celesta keetis lastele lõunasööki linna lasteaias, mis asus samas majas, ja M. Assunta oli tööl ühes perekonnas lapsehoidjana.

Kuna me pidime samal päeval ära sõitma, siis ei jõudnud me kõike ära rääkida. Meid valdas ängistus mõtte juures, et peame nad üksi Eestisse jätma. Hüvastijätul tulid kõigil pisarad silmi. Teel raudteejaama kohtasime õde Assuntat, kes naasis parajasti koju. Ta imestas, et kuidas me korraga olime Tartusse sattunud, kuna ta ei teadnud meie tulekust. Tundsimme rõõmu, et saime ka temaga jumalaga jätta.

Teekond Eestist Saksamaale

Viimaks jõudis kätte 2. veebruar. Tol päeval oli suur sula, nii et kõikjal oli palju vett. Rong sõitis minema keskpäeval. Tegime viimaseid ette-

valmistusi ärasõiduks. Altar oli pärast missat lahti võetud, kastidesse pakitud ja Tallinna saadetud, kus see tuli paigutada kirikusse, mis seni oli katoliiklastele veel jäetud.

Pakkisime oma kompsudesse veel head eesti võid, suitsuvorsti ja juustu. Tahtsime viia selle toidu oma kodukloostri õdedele maitsena. Lõpuks sõime aga selle kõik ise ära, kui nälg näpistama hakkas. Igaühel meist peale ema Concordie oli seljakott ja käte otsas kaks väikest kohvrit. Ema Concordie arvati haigete reisijate hulka, kes sõitsid erivagunis; seal oli neil arst ja põetaja.

Keskpäeval jätsime kõigiga hüvasti ja läksime raudteejaama. Kõik üürnikud tulid meid saatma. Raudteejaamas ootas juba rong ja pereroon oli rahvast paksult täis. Oli seal hahamist ja nuttu. Kurb pilt. Pakid ja kompsud, kõik numbriga varustatud, laoti ühte hunnikusse ja laaditi siis erivagunitesse. Võttis väga palju aega, enne kui kõik oli peale laaditud ja ärasõiduks valmis. Viimaks kõlas vile ja rong hakkas liikuma. Ta sõitis aeglaselt, et kõik võiksid Eestiga hüvasti jätta. Kahel pool raudteed seisis inimesed, lehvitasid rätikutega hüvastijätuks ja paljud nutsid kibedasti.

Meie vagunis sõitis umbes kaheksa-aastane poisike, kes lakamatult nuttis ja keda ka vanemad ei suutnud lohutada, kuna nad ise samuti võitlesid pisaratega. Kuid meie vastu tundis ta usaldust, nii et meil õnnestus teda lohutada. Ta ütles meile: "Ka teie nutaksite, kui te oleksite siin sündinud ja peaksite siia maha jätma kõik sugulased ja ilusa maja ja kõik, mida me armastasime!" Ta oskas ainult eesti keelt. Tema ema oli eestlanna, isa aga oli pärit meie Brmost. Seesuguseid juhtumeid oli palju.

Teistest raudteejaamadest tuli rongile veel sakslasi. Seekord sõitis selle esheloniga umbes 4 000 inimest. Sõitsime kella kolmest pärastlõunal kuni kella seitsmeni hom-

mikul. Kõikjal oli palju lund. Tallinna raudteejaamas pidime ootama, kuni meile tuli järele autobuss ja viis meid sadama tolliametisse. Olime kõik väsinud, kuid puhkamisele ei maksnud mõeldagi. Tundsime muret, kuidas me selle rahvahulga sees ema Concordie üles leiame. Kuid kohtasime teda sadamas, kus ta meid juba ootas.

Tollikontroll oli range ning põhjalik. Seda teostasid vene ametnikud ja eestlased olid tõlkideks. Kogu raha tuli ära anda ja igaüks sai ainult natuke tagasi. Väärtesemeid hõbedast ja kullast tohtis kaasa võtta ainult üks kilogramm. Seepärast vaadati kõik pakid põhjalikult läbi. Kes juhtus eestlaste juurde, sellel läks kontroll kergemini. Minul oli oma kohvris kõige peal mõned dokumendid. Samuti oli mul seal diplom Pärnus sooritatud esmaabikursuselt. Sellel oli kujutatud päistiitlis punaselt halastaja Samaaria mees, kes kummardab vaesekese kohale. Minu pagasi vaatas läbi Vene sõjaväelane, kes ei osanud eesti keelt ja otsustas üksnes pildi põhjal, et küllap on tegemist millegi hädaohtlikuga, kahtlasega. Ta võttis kaasa kogu kohvri koos dokumentidega ja ütles, et seda ma enam tagasi ei saa. Ma ütlesin kõrvalseisvale eestlasele, et see oli ainult diplom. Too läka sõduri juurde, kes vahepeal oli minu dokumentidega läbi jooksnud kõik ametnikud ja lakkamatult pead murdnud, mis see küll olla võiks. Kui eestlane oli talle asja selgeks teinud, laskis ta end alles pika rääkimise peale nii kaugele viia, et andis mulle kohvri ja dokumendid tagasi. Kohvris oli kõik segi pööratud. Teistel õdedel, kes sattusid teiste ametnike juurde, läks libedamalt.

Pärast tollikontrolli ootas iga reisijat täisrelvastuses Vene sõdur ja viis iga reisija eraldi laevale, kus andis ta üle Saksa sõdurile. Too viis meid laeva kantseleisse, kus jällegi vaadati dokumendid läbi, anti meile toidukaart ja voodinumber. Olime

rõõmsad, et saime kohad üksteise kõrvale. Paljudel nii hästi ei läinud. Sageli olid perekonnadki eraldi pandud, vanemad ühes kohas ja lapsed mujal. Ema Concordie oli määratud haigete osakonda, kui ta aga nägi, kuidas elu seal kulgeb, palus ta, et võiks jääda meie juurde. Meil oli kolm magamisaset, ent üksteist välja vahetades said seal ka neli inimest magada. Laev polnud kuigi uhkelt sisustatud. Tegelikult oli see suur kaubalaev, kus trümmis oli tehtud reisijatele magamisruum. Sinna pääses pikka keerdtreppi mööda, nagu laskuksid keldrisse. Siin asusid tihedasti kolmekordsed narid, millede vahel oli kitsas käik. Mehed ja naised olid kõik üheskoos. Kuna aga me olime olnud kaks päeva teel ilma magamisvõimalusteta, siis olid kõik reisijad rõõmsad, et said viimaks ometi natuke puhata. Igaüks otsis välja oma teki ja padja ja heitis magama. Naridel olid ainult õlekohtid ja sõduritekid.

Vaevalt saime puhkama heita, kui tuli laevakapten ja informeeris meid sellest, kuidas me peame laeval käituma ja milline on päevakord. Peamiselt käis asi toidu jagamise ümber, sest söökla oli 4 000 reisijale liiga väike. Meid jaotati rühmadesse ja iga rühm sai erinevat värvi kaardid. Nõnda lahutati meid. Mina sat-tusin kollasesse lauda sööma ja teised õed rohelisse. Kuid see ei läinud meile korda, sest me saime tekil enne sööki kokku.

Laev aga seisis endiselt jäätunud meres ja oli karta, et me enne ööd liikuma ei pääse. Ja seisimegi terve öö sadamas. Alles hommikul hakkas laev sõitma. Ees liikus jäälõhkuja, mis murdis laevale teed. Muidugi ei sõitnud laev nii kiiresti kui avamerel. Kui jäälõhkuja ning kõik masinad tööle hakkasid, tõsis kohutav ragin ning kõrvulukustav müra. Meie eluruumid olid just ühekõrgusel jääga, nii et raksumine ja kriipimine käis otse meie kõrvade juures. Sellise lärmi tõttu ei maksnud maga-

misele mõeldagi. Hiljem me siiski harjusime. Sõitmisel jää keskel oli aga see eelis et laev üldse ei kiikunud. Nõnda ei jäänud ka mitte keegi merehaigeks. Laevatekilt polnud näha muud kui ainult lund ja jääd ning vahetevahel ka paari hüljest.

Kahe päeva pärast tundsime, et ilm hakkab minema soojemaks ja jäägi hakkab taanduma. Müra lakkas ja laev sõitis juba vabas vees ning hakkas kõikuma. Õnneks polnud meil enam vaja kaua sõita. Kauguses terendas juba maa metsaste nõlvadega ja imeilusate villadega. Laev jõudis Stettini sadamasse. Laeval alustati juba ettevalmistustega. Vaadati läbi dokumendid, toodi laevatekile kompsud ja määrati kindlaks, mis suunas iga rühm sõidab Saksamaale. Meie kaitsja isa Robert jättis meiega jumalaga ja õnnistas meid edasiseks reisiks, kuna tema pidi sõitma teise rühmaga koos Regensburgi.

Laeva tervitati sadamas muusika ja hõiskamisega. Tervitajate hulgas oli palju neid, kes olid juba varem Eestist ära sõitnud. Meie olime viimased ümberasujad Eestist. Reisijad läksid rühmade kaupa sõdurite pideva järelevalve all laevalt rongi, mis seal juba ootas. Eeskujulikult käitusid seal ootavad noored, kes aitasid reisijatel vagunitesse asuda. Meie olime väga rõõmsad, et meid aidati, sest meil oli palju pakke. Vagunid olid väga räpased ja neis oli ebamugav istuda. Võttis kaua aega, enne kui hakkasime liikuma. Sõdurid viskasid veel igasse vagunisse leivapätsi, konserve, lõid ukсед kinni, panid igas vagunis väikese tule põlema ja tõmbasid pimenduskahted alla, ning juba me sõitsimegi.

Koostajalt. Nunnad koos umbes 40 ümberasujaga, kes olid enamasti pärit Pärnust, viidi Grevensmühleni laagrisse Mecklenburgis. Siin nägid nad näguripäevi, kuni jõudsid viimaks tagasi oma kodukloostrisse 13. mail 1941.

Katoliiklus Karussellis

Toimetaja avasõna

Pärnu koguduse taasloomine oli mul kavas juba kaheksakümnendate aastate lõpul, kui vabaduse tuuled puhuma hakkasid. Jõud ei käinud siis kavatsusest üle, nii et alles 1992. aasta algupoole, kui Eestisse naasnud isa Väino Niitvägi end Tartus sisse elas, jäi mul aega ka Pärnu jaoks.

Kohalik luteri kogudus andis meile lahkelt kasutada oma ruume, ja sellest samast kogudusest tuli meie kogudusse üle 6 täiskasvanud inimest. Nähtus, mida usklake keeles tuntakse "lambavarguse" nime all, laieneb siin veelgi, kuna lammaste hulgas "putkas üle" ka kaks potentsiaalset karjast.

Kuigi tegemist oli kahtlemata inimeste isikliku ja vabatahtliku otsusega, ja katoliku kogudus ei teinud mingeid katseid kellegi "pööramiseks", tunnen end luterlaste ees seletuse võlga olevat. Kuna aga küsimus pole ainult Pärnu kogudustes, vaid laiemas nähtuses - katoliku kiriku funktsioonis ja eluõiguses luterliku traditsiooniga maal - kirjutanel teemal lähemal ajal eraldi artikli.

1995. aasta lõpu seisuga on Pärnu kogudusse registreeritud 24 liiget: 18 eestlast (neist 4 alaealised) ja 6 poolakat - kõik pensioniealised. Koguduse vastu huvi tundvate, tihti kohal käivate inimestega koos tõuseb arv praegu üle kolmekümne.

Pärnu koguduses toimusid jumalateenistused eesti keeles. Missa

teine lugemine loeti vene keeles ja lisaks eestikeelsele jutlusele oli alati ka venekeelne. Kuna Pärnu koguduse perspektiiv oli ilmselt avatud eestlaste suunas, palusin poolakatele selles suhtes mõistmist. Poolakatele eraldi missa pidamine ei olnud aga võimalik, sest luteri kiriku ruumides saime aega ainult ühe tunni. Koguduse oma kabeli avamise järel oli mul kavas hakata pidama Pärnus kaks missat - mõlemale rahvusgruppidele omas keeles, nii nagu varem teisteski kogudustes, aga minu aeg Eestimaal sai just siis ümber.

Alljärgneva artikli saamisloo seletamiseks pean aga minema ajas tagasi paavsti visiidile järgnenud kuudesse. Kui külaskäigu järel ilmus "Kiriku Elu" (10/93) visiidi kokkuvõttega, ning kujundaja ja pildikäsitlejad valisid selle kaanele pildi, kus ma seisan paavsti kõrval (sama foto oli lihtsalt hea kompositsiooni tõttu muide valitud ka soome katoliiklaste lehe kaanele), süüdistas mu otsene vaimulik ülemus mind uhkuses ja kes teab kõik milles veel.

Kord juba rehavarrelt vopsu saanuna ei hakanud ma Pärnu kogudusest ise kirjutama, vaid palusin ühel asutajaliikmel kirja panna, kuidas tema koguduse taasloomise lugu mäletab. Jutt sai nii ilus, nagu oleks see isa Reinu nekroloog. Eeltooduga arvestades, ja kuna lugu sai tellitud mitte äsja manalasse varisenud isa Reinust vaid Pärnu kogudusest, võtsin vabaduse kiitu-

sed enda aadressil välja redigeerida. Matku surnud oma surnuid, elavate eest kõnelgu nende teod.

Koguduse taassünd Pärnus - meenutab Ra Luhse

Esimene sõjajärgne katoliku jumalateenistus Pärnus toimus 5. aprillil 1992 Eliisabeti kiriku kabelis. Selleks ajaks oli teadaolevaid katoliiklasi Pärnus 5, peale meie perekonna (mina, abikaasa ja kaks last) veel kunstnik Õie Tilk. "Pärnu Postimehes" avaldatud kuulutuse peale tuli tookord kokku umbes 10 inimest.

Teenistused toimusid alguses kord kuus kokkulepitud päeval, mille kohta ilmus teade ajalehes ja Rütüti tänava plangul asunud vitriinis. Eliisabeti kiriku teadetetahvliit meil kasutada ei lubatud, sest kuidas põhjendada kohalikule luteri kogudusele, et määratud tunnil kogunevad kirikusse mingid kahtlased tüübid, kellest usupuhastuse päevil nii suure vaevaga lahti saadud.

Selle eest, et meil probleeme ei tekkinud, oleme palju tänu võlgu EELK Eliisabeti kiriku koguduse pastorile, praost Andres Pöderile ja tema abikaasale pr. Marje Pöderile, kes maandasid tekkinud pinged koguduse juhatuses. Tänu nende poolehoiule ja pidevale toetusele said katoliku jumalateenistused toimuda alguses kord kuus, siis kaks korda kuus ja lõpuks igal pühapäeval kell 16.00, kui teeolud vähegi

võimaldasid preestril kohale sõita. Et luteri koguduse üritustele mitte jalgu jääda, toimusid missad vastavalt võimalusele kas kirikus, talvekirikus (kabelis) või pühapäevakooli ruumides - koguduse majas Pühavaimu tänaval. Mõnda aega maksime ruumide eest ka renti. Ükskord aga toimus missa isegi Mark Soosaare firma, AS Chaplini raamatukogus.

Pärast jumalateenistust kujunes meil tavaks käia koos Pärnu mõnes kohvikus, istuda ja vestelda. Eestlastest koguduseliikmetele meeldis see väga, sest isa Reinuga tuli tihti kaasa mõni külaline: mäletan ema Teresa õdesid, birgitiine, Poola suursaadiku kohusetäitjat, ja isa Wrembekit, kelle jutlus oli nagu järjejutt, mille teine osa mul endal paraku kuulmata jäi. Vahel tegi preester enne missat koos oma külalistega minu kodus kohvipeatuse, sest me elasime strateegilises punktis otse Tallinn-Pärnu maante ääres. Kord mahtus meie ühetoalisesse korterisse 12 inimest - muide just siis sain teada, et meie diivanile mahub kõrvuti istuma täpselt neli nunna. Kui mu väike tütar Lena hiljem isa Reinu televiisoris nägi, ei suutnud ta ära imestada, kuidas muidu nii suur isa Rein televiisorisse ära mahub.

Koguduse taastamise üheks nurgakiviks oli ennesõjaaegsele Pärnu katoliku kogudusele kuulunud kinnisvara: kaks maja, Suur-Posti tn 2 ja Karusselli tn 27. Mõlemad hooned olid vahepeal ümber ehitatud ja elanikke täis tuubitud. Pärnu linnakohus kuulutas Tallinna koguduse Pärnus asuvate kinnisvarade õigusjärgseks omanikuks, sest Eesti Apostellik Administratuur oli siis veel taastamata. Tallinna koguduse tolleaegse asjaajaja Fred Vendelini väärikas esinemine ja katoliikluse teadvustamine Pärnu linnaametnikele jättis mulle kustumatu mulje.

Suur-Posti tänava puumaja oli väga halvas seisukorras ning pealegi arhitektuurimälestis, kus igasugu-

Pildil: Esimene missa Pärnu uues kabelis. Preestri isik tundmatu.

ne ümberehitamine on keelatud. Kuna hoone elementaarnegi kordategemine läinuks kallimaks kui uue hoone ehitamine, otsustasime kompensatsiooni kasuks. Selle raha eest saame välja osta teise maja krundi.

Karusselli tänava maja anti kogudusele üle koos üümnikuga. Saksa katoliiklaste abiga õnnestus ühele esimesel korrusel asunud perekonnale korter leida ja vabaks jäänud ruum ca 42 m² suuruseks kabeliks ümber ehitada ning hankida ka valgustid ja toolid. Esialgu on see ruum kogudusele piisav, istekohti on 50. Esimene missa koguduse oma kabelis toimus 30. juulil 1995.

Pärnu kogudus on väike nagu perekond, seepärast käime üksteisega tihti läbi, poolakad hoiavad küll veidi omaette. Vaatamata koguduse väiksusele on üks selle liige - endine EELK Usuteaduste Instituudi õpilane ja potentsiaalne naispastor - astunud birgitiinide nunnaordusse ja viibib praegu Roomas novitsiaadis. Teine koguduseliige õppis aasta Riia Vaimulikus Seminaris, kuid 1995. aasta sügisest jäi akadeemilisele.

1996. aasta algusest läheb isa Rein Saksamaale õppima. Kogudus on talle tänulik tehtud töö ja nähtud vaeva eest. □

Armastus ja usk

Inimese seksuaalsus uuest vaatenurgast

Jack Dominian

13. INIMESE SEKSUAALSUS - MAINE REAALSUS JA JUMALA MÜSTEERIUM

Sissejuhatuseks

Nagu oleme märganud, ühendab inimese seksuaalsus endas veetlusjõu, kahe inimese ühtesidumise, suhte säilitamise ja soojätkamise. Sellel alusel moodustuvad perekonnaelu ja ühiskond. Mitmes mõttes on just siin inimsuse nurgakivi, ning see väärib keskset kohta kristlikus eluviisis. Õnnetuseks ei ole see nii, mitte seetõttu, nagu Jumala ilmutus ei hindaks suguelu, vaid kuna kristlik traditsioon pole sellele piisavalt tähelepanu pööranud. Käesolevas peatükis vaatlen üldises plaanis Piibli, traditsiooni ja tänapäeva maailma suhtumist sellesse nähtusse.

Maine reaalsus ja Jumala müsteerium

Pealkirja 'Maine reaalsus ja Jumala müsteerium' all tahan näidata, et seksuaalsus on loodud olema püha. Teiste sõnadega väljendades: inime- ne ja tema suguelu on jumalikkude algupära.

Me näeme seda kohe Piibli alguses Esimeses Moosese raamatus. Selle raamatu esimeses peatükis ütleb Jumal: "Tehkem inimesed oma näo järele, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taevas all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad. Ja Jumal lõi inimese oma näo järele, Jumala näo järele lõi ta tema, ta lõi tema meheks ja naiseks." (1 Mo 1,26-27) Mõned read edasi leiab rõhutamist seksuaalsuse põhihüve: "Ja Jumal vaatas kõike, mis ta oli teinud, ja vaata, see oli väga hea!" (1 Mo 1, 31).

Seksuaalsuse häid jooni tõstab esile Ülemlaul. Siin ülistab mees tütart: "Vaata, sa oled ilus, mu kullake, vaata, sa oled ilus! Su silmad su loori taga on tuvid! Su juuksed on nagu kitskari, kes laskub Gileadi mägedelt! Su hambad on nagu kari püगतud lambaid, kes pesemiselt tulevad: neil kõigil on kaksikut ja ükski neist pole soota! Su huuled on au punane pael ja su kõne on armas! Otsekui granaatõuna lõiked on su oimud su loori taga! Su kael on nagu Taavet torn, mis kivikihtidena on ehitatud; tuhat kilpi ripub selle küljes, need kõik on kangelas- te kilbid! Su kaks rinda on nagu

kaks vasikakest, gaselli kaksikut, kes söövad lillekeste keskel." (Ül 4, 1-5).

Tolle võluva naiseilu ülistuse peale vastab naine: "Minu kallim on priske ja jumekas, silmapaistvaim kümne tuhande hulgast! Tema pea on puhtaim kuld, tema datlipöörise sarnased kiharad on ronkmustad! Tema silmad on nagu tuvid veeojade ääres, piimas pestud, taradel istumas! Tema põsed on nagu palmipeenrad, mis kasvavad vürtse; tema huuled on lillekesed, mis tilguvad sula mürri! Tema käsivarred on kullakangid, täis tarsisekive; tema kõht on elevantluukilp, safiiridega kaetud! Tema sääred on alabaster- sambad, asetatud puhtast kullast aluseile; tema on kujult Liibanoni sarnane, otsekui valitud seedrid! Tema suulagi on väga magus, ta on läbi ja läbi armas! Niisugune on minu kallim, jah, niisugune on minu sõber, Jeruusalema tütre!" (Ül 5, 10-16).

Pole mingit kahtlust - see luuleteos kõneleb kõige kindlamast külgetõmbest kahe inimese vahel, mille Looja on seadnud eesmärgikindlalt inimeste sisse.

Milles on küsimus? Vastuse sellele võime leida Esimesest Moosese raamatust.

Alljärgnev Esimese Moosese raamatu jutustus räägib, kuidas Jumal märkas, et inimese üksiolemine on ebarahuldav. "Ja Issand Jumal ütles: 'Inimesel ei ole hea üksi olla; ma tahan teha temale abi, kes tema kohane on!'" (1 Mo 2,18). Siinjuures pean vajalikuks rõhutada, et võtme inimese seksuaalsuse mõistmiseks pakub sõna **suhe**. Kuigi nimetatud mõiste on judaistlik-kristlikus traditsioonis päevselge, on selle religiooni suurimaks nõrkuseks asjaolu, et kristlik kultuuriareaal ei anna sellele mõistele ühemõttelist selgust. Piibel ei jäta ruumi kahtlusteks. Pärast naise loomist kuulutab mees: "See on nüüd luu minu luust ja liha minu lihast! Teda peab hüütama mehe naiseks, sest ta on mehest võetud." Seepärast mees jätab maha oma isa ja ema ning hoiab oma naise poole, ja nemad on üks liha. Ja nad olid mõlemad alasti, Aadam ja tema naine, ega häbenenud mitte." (1 Mo 2,23-25)

Vaadeldav tekst juhib meie tähelepanu asjaolule, et seksuaalsus kuulub sugudevahelise suhte juurde ning selle peamine otstarve on ühekssaamine suguaktis. See peegeldab teatud määral Kolmainuse saladust, kus kolme isikut seob kestev armastusside ja moodustab sel kombel ühtsuse, kuigi igal isikul on oma iseseisev identiteet nii nagu abielupartneritelgi.

Ainult siis, kui abielupaar moodustab Jumala ilmutusega kooskõlas suhte, kujuneb soojätkamine meeldivaks. Pingerida on selge: esiti suhe ja seejärel soojätkamine. See on sündmuste ahel, mida kristlik teoloogia peab täiel määral mõistma. Ainult armastussuhtes on soojätkamine tõeliselt mõistlik, sest lapse esmaseks vajaduseks on olla armastatud. Last armastades jätkavad vanemad seda Jumala kavatsust, mille järgi Jumal armastas maailma nii palju, et ta algul lõi selle ja siis lunastas. Ilmutus tervikuna juhib meie mõtled armastusele, mitte

bioloogiale. Soojätkamine on Jumala õnnistus, mitte instinktiivne tegevus, nagu see esineb loomade juures.

Esimese loomisloo kirjutaja ütleb: "Ja Jumal õnnistas neid, ja Jumal ütles neile: 'Olge viljakad ja teid saagu palju, täitke maa ja alistage see enestele.'" (1 Mo 1,28). Kaheldamatult on maailm loodud edasi kestma, ning suguakt on selle edasikestmise abinõu. Viljakus tähendab armastuse, mitte instinktide ülistust, sest suguakti olulisemad omadused on tihedalt seotud armastusega.

Järgmist arusaama, mille järgi suguakti olemuspärane tegelikkus koosneb armastusest, väljendab lepingu mõiste. Leping Jumala ja Iisraeli, Tema äravalitud rahva vahel on eriline armastusühendus. See sisaldab endas Jumala poolel tingimusteta kohustust ja truudust, millele rahvas vastab sõnakuulmise ja armastusega. Kui Iisrael ei suutnud püsida ustavana, siis Jumal ilmutas oma usaldusväärst ja armastuse pärast andestas oma rahvale korduvalt.

Prohvet Hoosea ajal kasutati selle suhte kirjeldamisel teiste võrdluste hulgas ka abielu. Abielu esineb ka Jeremia, Hesekieli ja Jesaja juures. Kõik need prohvetid võrdlevad truudusetut Iisraeli abielunaise-ga, kes käitus nagu "pordik" ja tegi "hooratööd". Nende piltide taga on Jumala tahtest lähtuv lootus jääda ustavaks, armastada ja anda andeks, et abielu eeskujul kirjeldatud suhe püsiks edasi. Hoosea ütleb: "Ma kihlan sind enesele igaveseks ajaks; ma kihlan sind enesele õiguse ja kohtu pärast, armastuse ja halastuse pärast. Ma kihlan sind enesele usu pärast ja sina pead tundma Issandat!" (Ho 2, 21-22).

Kasutades abielu kui Jumala ja Iisraeli vahel valitseva lähedase suhte sümbolit, näitavad need prohvetid meile abielusuhte tunnusjooni, mis rajanevad armastusel. Esile tõs-

tetakse inimlikku armastust, abielu maist reaalsust, ning selles peegeldub Jumala armastuse saladus. Tolle müsteeriumi tuum seisneb vastastikus kohustuses jääda kestva ühte.

Armastuse-abielule omaseid jooni tõstetakse esile Pauluse kirjas efeslastele, kus Jumala ja tema rahva Iisraeli lepingut kirjeldatakse uue lepinguna Kristuse ja Kiriku vahel. Taas on selle armusuhte sümboliks abielu:

"Nõnda peavad mehedki omi naisi armastama nagu iseene ihu. Kes oma naist armastab, armastab iseennast. Sest ükski ei ole iialgi vihanud iseene liha, vaid igauks toidab ja hoiab seda, nõnda nagu ka Issand kogudust. Sest meie olemine tema ihu liikmed. 'Seepärast inimene jätab maha oma isa ja ema ning hoiab oma naise poole, ja need kaks on üks liha!' See saladus on suur; aga mina räägin Kristusest ja kogudusest." (Ef 5, 28-32).

Neist katkendeist me näeme Piibli seksuaalsusekäsitlust. Selle järgi on inimese seksuaalsus ääretult hea, maine reaalsus, seatud seksuaalse veetluse, abikaasade vastastikku väljendatava armastuse ja laste hankimise tarvis. Too maine reaalsus peegeldab üha Jumala saladust, jumalikkust, mida võib tähele panna inimestes, inimsuhetes ja armastuses. See leiab lõpliku väljenduse Jumala kolme isiku püsikestvas ja elavas armusuhtes, kolmühtsuses.

Traditsioon

Jumala saladusest üleskerkiv seksuaalsuse maise reaalsuse mõistmine ei ole kahjuks jätkunud kristlikus traditsioonis. Halvimal juhul ümbritsevad seda eelarvamused ja vaenulikkus, ning ka parimate näidete puhul pannakse abielu esmajoones soojätkamist teenima. Liialdamata võib öelda, et peaaegu kõik need kakstuhat aastat, mis ristiusk on

maailmas elanud, on kirik mõistnud seksuaalsust peamiselt uue elu kanali tähenduses. Aegajalt on küll tehtud vihjeid suguelu sisemiste rikkuste ja ühteliitva armastusejõu suunas, kuid sellele pole omistatud mingit iseseisvat väärtust.

Pole olemas paremat raamatut, mis kirjeldaks suhtumist seksuaalsusesse varastest sajanditest kuni meie päevini välja, kui J. T. Noonani teos "Contraception". Soojätkamise kõrgemalasetsev seisund abielu-partnerite suhtega võrreldes leidis rõhutamis ka katoliku kirikus kuni Vatikani II Kirikukoguni, kus need kaks nähtust defineeriti samaväärseks. Nii piibli kui ka abielupaaride kogemuste alusel on täiesti selge, et seksuaalsuse inimlik mõte omandab kõige suurema väärtuse armastuse selginedes, mis tähendab inimarmastuse suubumist Jumala armastusse.

Kuidas siiski võib osutada võimalikuks, et Püha Vaim, kes kaitseb Kirikut seksuaalsuse ja soojätkamise halvustamise eest - see oli gnostitsismi arusaam -, on ikkagi ebaõnnestunud oma katsetes panna kirikut tunnistama seksuaalsuse ainulaadset tähendust?

Selleks on mitmeid põhjusi. Esiteks on kirik üha seisnud silmitsi meie Issanda neitsist sündimisega. Osutades suurt tähelepanu Jumalemale, on ta hakanud esile seadma neitsilikkust. Teiseks - varane kirik võttis osaliselt vastu mõjutusi kreeka mõtteviisist, kus kired etendasid olulist osa. Epikurose kohta väidetakse, et ta olevat öelnud: "Keegi pole kunagi olnud parem oma lihaliikkuses, ja inimene võib olla tänulik, et ta pole halvem." Kolmandaks - kuigi kirik suutis kõrvaldada manihheilaste eksiõpetuse, jättis sealt pärit vaenulik suhtumine seksuaalsusesse omad jäljed. Neljandaks - kuigi Issand ja Paulus kõnelesid abielu teemal palju ilusaid sõnu, jääb ikkagi püsima tõdemus, et Jeesus elas

tsölibaadis ja Paulus tundis samuti selle vastu erilist huvi. Tunnistades abielu, ülistas Jeesus ühtlasi Jumalale pühendatud vallaspõlve. Viien-daks - mõningad varased kirikuisad vihkasid seksuaalsust. Tänapäeva psühholoogia vaated inimesiksusest kinnitavad, et üks abinõu sugueluga toimetulekuks on selle täielik eitamine. Pole kahtlust, et säärane mõtteviis esineb varajaste kirikuisade ja eriti Augustinuse juures. Viimane mõjutab kogu kiriku suhtumist just seksuaalsusesse ja abiellu, ning ka tal endal oli oma sugueluga probleeme.

Korralik abielu seksuaalset tahku käsitlev teoloogia on võimatu niikaua, kuni kirik hakkab lõpuks väärtustama abielu. Üldiselt arvatakse, et katoliku kiriku sakramentidest on just abielu jäänud vaeslapse ossa. See pole imeks pandav. Aastasade vältel on võetud kuulda tsölibaadis elavate preestrite juhtnööre, ning ilmikud pole suutnud oma häält kuuldavaks muuta. Korralik seksuaalteoloogia vajab eestvõitlejateks abieluinimesi. Ilmikud ja abielunud kristlased, kes moodustavad 90% kiriku liikmetest, said teoloogilise tähenduse alles pärast Vatikani II Kirikukogu. Aga ikka veel ei võeta nende häält kuulda ja nende vaateid ei usaldata.

Võidaks vastu vaielda, et ka protestantlike kirikute abielus pastori te jõupingutused mõjustada seksuaalteoloogiat on seni ebaõnnestunud. Nii ongi, kuigi abielus pastoriid on kahtlemata aidanud luua positiivset suhtumist rasedusvastaste vahendite osas.

Õigluse nimel peab ütlema kristliku traditsiooni kohta tervikuna, et peaaegu läbi terve kirikuloo oli sotsiaalsete ja psühholoogiliste nähtuste mõistmine piiratud. Nii ei tasu imeks panna, et ka seksuaalteoloogia pole edasi liikunud.

Siit võib teha olulise järelduse, et selles inimõtte ja kogemuse valdkonnas väärib ristiusu traditsi-

oon tähelepanu, vaatamata oma piiratusele. Sel on suur mõju moraaliteoloogiale. Näiteks rasedusvastaseid vahendeid ja masturbatsiooni käsitlev moraal on välja kasvanud sellest puudulikust mõtteviisist.

Kuigi jagan kiriku seisukohta pärimuse tähtsusest moraaliküsimustes, tuleb ilmingimata rõhutada, et need, kes soovivad kujundada seksuaalmoraali rangelt traditsiooni järgides, ei tohi unustada endisaegse mõtteviisi puudulikkust. Ärgu neid ehmatagu äge vastuhakk.

Püüan nii jõuliselt kui vähegi võimalik esile tõsta seda vaatenurka, mis konservatiivsete teoloogide meelest tähendab ränka komistuskivi. Nemad ütlevad: kuidas võib Püha Vaim lubada, et Kirik õpetab nii kaua valesti, kui näiteks rasedusvastaseid vahendeid puudutav õpetus oleks väär? Mõistan seda mureküsimumust.

On fakt, et Jumal ilmutab meile kogu aeg oma loomistöö varadest, kui vaid inimesed tunnetaksid õigesti tõde nende vahendite kaudu, mida Ta annab meile kasutada. Rasedusvastaste vahendite osas võib märkida, et alles nüüd, kui suguhühte eesmärgiks pole enam üksnes soojätkamine ning laste surevus on märgatavalt vähenenud, võime minna mööda uut elu loovast tähendusest ja näha seksuaalsuse hindamatut väärtust abielu-partnerite armastuses. Judaistlik-kristlikust traditsioonist leiame õige vaateviisi moraalile siis, kui meie jõupingutused on vastavuses Piibli tõega.

Kristlikus seksuaalsust käsitlevas traditsioonis, nagu juba varem tõdesin, on raskuspunkt asetatud suguhühte bioloogilisele küljele. Nüüd me mõistame, et suguakti ja armastust siduvad faktorid on ülekaalus ja näitavad teed jumaliku armastuse poole. See nüüdisaja psühholoogiaga kooskõlastatud arusaam langeb hühte Jumala ilmutusega.

Loodusseadused

Suur osa sugueluga seotud moraalidoktriinist, ka selle rasedusvastaseid vahendeid puudutav osa, ei baseeru mõistagi Pühakirja tekstidel, sest peale Piibli arendab katoliku kirik teoloogiat, mis rajaneb loodusseadustel. Loodusseaduste teoloogias peab kirik võimalikuks lahti mõtestada moraalile omaseid eesmärke, mille abil kõik mehed ja naised suudavad leida inimliku käitumise tõe ka Jumala ilmutusest sõltumatult. Moraaliteoloog J. Mahoney järgi on katoliku kirik veendunud ja koguni uhke, et moraalipõhimõtted on loodud mitte ainult usklitele, vaid kõigile inimestele, ning neid saab avada Jumala loomistöö toel, võttes lähtebaasiks kreatuuri. (Tablet, 21. 3.1987).

Augustinus uskus, et Jumala igavene tõde on "sisse kirjutatud" Tema loodud olenditesse. Thomas Aquinost uuris Jumala igavest tõde Tema loodud olendite loomupärast. Teisiti väljendudes: uurides asjade loomupära võis inimene taibata Jumala kavatsust ja viisi, kuidas seda õigesti ja eksimata teoks teha. Thomas leidis kolm moraaliga seotud põhimõtet.

Esimene ja kõige tähtsam on kõigele loodule ühine kaitseotstarve: tuli takistada hävitamist ja kaitseda edasikestmist. Sellest järeldub, et igasugune tapmine on väärik. Siit on tuletatud näiteks moraalinõuded abortide ja eutanaasia kohta.

Teine põhimõte, mis samuti on ühine kogu loodule, räägib liigi säilimise kindlustamisest. Käesolevas raamatus olen seda kirjeldanud soojätkamise bioloogia nime all. Seksuaalne käitumine tervikuna on juhitav. Suur osa katoliku kiriku seksuaaleetikast on siit pärit ning samuti on sellele rajatud õpetus, mille järgi iga suguakt peab pakkuma uue elu sünnivõimaluse.

Kolmas põhimõte, loomulik eelsoodumus, on kohandatav üksnes inimestele. Kõne alla tuleb kaks asjaolu: inimese ratsionaalsus, mis viib tõetsingute juurde, ja elu sootsumis, millest tuletatakse armastuse moraal.

Keegi ei saa alahinnata loodusseaduste suurt tähtsust, milles on märgatav Aquino Thomase mõju, katoliku kirikule ja kogu kristlikule maailmale. Päril hiljaaegu, veel paavst Pius XII ajal, rõhutas katoliku kirik loodusseadust kui ühiskonna ja meditsiini eetilist alustuge. Kuigi nimetatud mõtteviis saavutas laia leviku, läksid arvamused lahku küsimuses, mis õieti on inimloomus. See asjaolu on esile toonud raskusi ja probleeme.

Vatikani II Kirikukogu ei tühistanud loodusseadusest tuletatud moraalipõhimõtteid, vaid tõstis moraalilähtealuse tähenduses inimloomuse kõrvale inimese kui isiku. Inimese väärikus seisab kesksel kohal Vatikani II Kirikukogu pastoraalkonstitutsioonis "Gaudium et spes" (Kirik tänapäeva maailmas). Siit leiame eriti olulise osa, mis kannab pealkirja "Abielu ja perekonna väärikus".

Rõhuasetuse nihkumine inimloomuselt inimese isikule on kiirendanud sügavaleulatuvaid uuendusi moraaliteoloogias, mis said alguse juba enne kirikukogu. Inimese personaalset moraalilähtealust rõhutav definitsioon on tuttav kõigile neile teoloogidele, kes püüavad moraaliteoloogiat uuesti määratleda.

Nagu võiski oodata, leidsid muudatusi puudutavad arusaamad, mida siin on lühidalt kirjeldatud, vastupanu. On tekkinud kaks peamist koolkonda. Ühte neist juhib Germain Grisez ning teist nimetatakse konsekventsialismiks. Kalduksime selle raamatu teemast liiga kaugele, kui hakkaksime lähemalt vaatlema nende kahe koolkonna mõttesüsteeme. Seksuaaleetika osas järgib esimene neist suures osas traditsi-

oonilist õpetust, ning teine esindab teiselaadset seisukohta. Käesoleva raamatu puhul on hea meel tõdeda, et näiteks sündivuse reguleerimise osas jagavad paljud moraaliteoloogid mitmel pool maailmas sedasama vaateviisi.

Pea vajalikuks selgitada, et usun säärastesse seksuaaleetika objektiivsetesse normidesse, mida annab tõlgendada inimese, inimsuhete ja armastuse kaasabil. Neist kolmest on kõige tähtsamaks kriteeriumiks armastus. Minu arusaamad inimesest ja inimsuhetest põhinevad psühholoogia sügaval tundmisel ja veendumusel, et armastus on ristiusu alustala. Sest, nagu ütles Johannes: "Jumal on armastus."

Võib märkida, et kõige selgemad moraalinõuded on need, mille suhtes Piibel, traditsioon ja loodusseadus püsivad vaieldamatus kokkolas. Hoorust, abielurikkumist ja abielulahutusi puudutavat seksuaaleetikat saab nii formuleerida ning seetõttu tekib vähem probleeme. Sõna "vähem" kasutatakse siin läbimõeldult, sest vaidlused käivad isegi selle ümber, mida Piibel ütleb abielulahutuste kohta.

Pühakiri ei räägi sõnakestki sündivuse reguleerimisest, ning see toob kaasa ohtralt lahendamata küsimusi. Mida me peaks tegema? Katoliku kiriku keskmine liige ütleb pikemalt aru pidamata, et tuleb järgida kiriku õpetust. Seega on tarvis järgmise punktina käsitleda kiriku õpetusametit.

*Viimane osa raamatust
"Armastus ja usk"
ilmub järgmises
"Kiriku Elu" numbris.*

Apelsinisoged ja nurruta kassid

Tubli naise pärast katoliiklane

Minu nimi on Leo Kanter, sündinud olen ma 1927. a. Tallinnas, aga üles kasvanud Tartus. Keskkoolis hakkasin käima jälle Tallinnas, kuid siis tuli sõda peale. Meie perekonnal oli Ardus talu. Isa suri juba sõja ajal, aga ema hiljem siin Eestis. Kahjuks ei saanud ma tol ajal Eestisse tulla.

Eestimaalt pidin omal ajal põgenema sellepärast, et mind värvati augustis 1944 saksa nn. lennuväe abiteenistusse. Saksamaal olime üsna mitmes paigas. Viimaks mobili-

seeriti meid - Baltimaadest pärit mehi - ameeriklaste poolt, ja pandi Nürnbergi protsessil sõjakurjategijaid valvama. Et niimoodi juhtus, on üsna ebatavaline ja vääriks lausa omaette raamatut. Üks versioon selle kohta räägib nii, et üks ameerika sõjaväeluure ohvitser arvas, et võibolla lähed relvaga ümber käia oskavaid ja Baltikumini olusid tundvaid mehi kusa sil vaja. Aga see on ainult oletus. Olime seal protsessi algusest kuni lõpuni. Kõige suuremad kurjategijad poodi kohe alguses üles. Surma mõistetud kurjategijatel oli peal öö-

päevane valve, et nad end ise ära ei tapaks. Kuulsamate nimedest tuli mul valvata Hessi ja Speeri. Minu jaoks oli Nürnbergi protsessi kõige meeldivamaks kohtualuseks, kui nii võib öelda, feldmarssal Milch. Teda surma ei mõistetud, ta sai vist paar-kümmend aastat vanglat.

1949. a. läksime koos küllalt suure grupi - umbes 100 eestlase ja lätlasega - Nürnbergi kompaniist Saksamaalt edasi Ameerikasse. Esimene amet oli mul eestlase jaoks kaunis eksootiline, nimelt apelsinikorjaja, ja lisaks veel apelsinitoiduline, sest söime tollal 30-40 apelsini päevas. Apelsinide korjamisega tegelevad põhiliselt mehhi klased, keda me eestlaste keskel kutsusime millegipärast "sogedeks". Paljud meie seast läksid hiljem Ameerika sõjaväkke ja teenisid seal, kes kakskümmend, kes rohkem või vähem aastat. Mõnedest said ohvitserid.

Katoliku kirikusse sattusin ma oma naise kaudu. Olin küll ristitud luteri kirikus, aga seal ma eriti ei käinud ja olin luterlane ainult nime poolest. Hakkasin koos oma tulevasega - ta on ameerika hispaanlaste järeltulija, kelles on arvata ka indiaani verd - katoliku kirikus käima, aga tema ei võinud armulaual käia nii kaua kui me laulatatud polnud. Olin kangekaelne hulk aega. Lõpuks võtsin kätte ja käisin katekismuse kursusel ära, ning 1989. a. astusin katoliku kirikusse. Nüüd oleme kiriklikult laulatatud ja ka selle kogudusega, kuhu me kuulume - "Our Lady

of Fatima" kirik Sacramentos, Californias - on meil hea vaherkord.

Praegu on minu erialaks puutöö -korterite ja kaupluste siseviimistlus. Sel erialal pole tööpuudust, ja muidugi saan ma veel 800 \$ kuus pensioni. Me elame San Clemente linnas, 100 km kaugusel San Diegost.

Oma talu Ardu vallas jätsin Eesti Vabariigile, ainult olen väljendanud oma tahtmist, et see ei saaks mõnele endisele kommunistile.

Kuidas kass nurrub?

Minu nimi on Diana Krull ja ma olen sündinud 1930. aastal.

Katoliku kirikusse sattusin niimoodi, et esimese vene okupatsiooni ajal elas minu kõrvalmajas üks tüdruk, kellega me koos mängisime. Tema ema oli lesk, kuid abiellus ühe Abraitise nimelise leedulasega, kes oli katoliiklane. Nii pidi ka Liia, see tüdruk, katoliku usku minema. Liia pidi hakkama katoliku kirikus tunnis käima, ja kuna tal ükski oli kuidagi paha käia, kutsus ta mind ka kaasa. Läksin siis seltsiks kaasa.

Alguses õpetas meid pater Verling ja hiljem lühikest aega ilmselt pater Dordett, see oli 1940. a. paiku. Need tunnid jäid muidugi pooleli, pidime enne Eestist lahkuma, aga kuna minu vanemad, kes ise olid luteri usku, mind kuskil ei ristinud ja tahtsid et ma ise endale selle õige kiriku leiaksin, ei tulnud mulle Rootsis pähegi, et ma oma probleemidega luteri pastori juurde läheksin. Rootsis käisin jesuiitide juures oma tunnid lõpuni, aga elukoha järgi kuulun püha Eriku toomkogudusse

Praegu olen dotsent Stockholmi Ülikoolis foneetika alal. Ma muutsin oma elukutset küllalt hilja, varem olin muusikateooria ja klaveriõpetaja ning komponeerisin ka. Hobiks olid mul keeled, ja nii see kuidagi juhtuski, et ma foneetika enda jaoks leidsin. 1983. aastani põetasin oma ema. Pärast ema surma anti mulle

käiguks ka vabast ja arstidele nõhete, ratsoradistikke, vanad tübid ja küselt mahe kes verpõhise surjus ta oiki. Talmu on endise nime saay Paride alla. Minu kass, vanemad ma saavale.

vanilinn wolkysse

võimalus doktoritöö kaitsmiseks, ja see sündis alles 1988. aastal.

Foneetika on seotud nii meditsiini kui psühholoogiaga. Minu alaks on rohkem akustika, helilainete käitumine ja kuidas meie neid tajume. Me jälgime kompuutri abiga inimhääle tekitamist ja sellega seotud probleeme. Praegu osatakse küll juba inimhäält sünteesida, kuid selle tekitamise kogu mehhanism ei ole veel päris selge. On suur vahe mehaanilise ja psüühilise hääle vahel. Kõike, mis mehaanikas sünnib, me ei kuule, psüühiliseks nimetatakse seda häält, mida meie vastu võtame. Aparaadid aga võimaldavad kõik üles kirjutada ja spektrograafi abil nähtavaks teha. Nii tuleb välja, et igal tähel on teistega võrreldes oma kõrgus - B on madalam kui D ja G kõrgem kui D, aga need vahed võivad olla imeväikesed - ometi kuuleb inimene ikka ära, mis on B, D või G. Väikelapsed on võimelised kuulma näiteks häälikut mis on täpselt L ja R vahepeal, aga kui nad rääkima õpivad, kaob see võime ära.

Üks salapärane ja tänini seletamatu asi on inimese juures jäänud - kogelemine. Ülikoolis kõnekeelt õppides pandi meid kuulama mingi Canterbury peapiiskopi kõnesid, kes oli kokutaja, ja me pidime aru saama mida ta ütles. Aga see polnud kõige raskem - ühe *coctail party* lindistus, kus me kõnesuminast pidime jutu välja selitama, vat see oli raske.

Te küsisite, mis kohaga kass nurrub. Selle küsimusega pole ma otsestest tegelenud, kuid olen kuulnud, et see ei pidavat senini selge olema, kuidas suudab kass vahetpidamata nurruda. Ma arvan, et küllap see ikka tema hääleaparaadiga on seotud: kord kui mu kass oli hirmsasti külmetanud, tuli ta minu juurde, ma trööstisin teda ja tema püüdis nurruda, aga sellest ei tulnud midagi välja nagu näugumisestki. Kui kassil oli kurk haige, siis tal nurr ka ei töötanud, ja kui hääli oli tagasi siis oli nurr ka tagasi. Ta oli hästi tore kass, oskas paljudele sõnadele reageerida, näiteks "kärbes" oli kõik mis lendas, siis oli ta kohe erutatud ja põnevil. □

Miks kristlased ei ole juudiusku 4.

preester Mieczyslaw Malinski

Variserid ja saduserid

1. See juhtus kreeka seleukiidide ajal, s.o. II sajandi esimesel poolel enne Kristust. Kreeklased, kes olid vallutanud Palestiina, soovisid Iisraeli rahva kõige täiega alla neelata. Libedasti see ei läinud, kuigi kreeklased olid juutidest kõrgemal tasemel nii majanduselt, ühiskonnakorralduselt kui kultuurilt. Siis otsustasid nad minna Moosese usundi kallale, milles nad nägid vastuseisu peamist kantsi. Julm tagakiusamine algas kuningas Antiochus IV (175-163) ajal, mil rüvetati laastati Jeruusalemma tempel. Iisraellased vastasid sellele ülestõusuga vendade Makkabeide juhtimisel. Nad kasutasid ära vaenlase nõrgestatust, mis oli esile kutsutud kaotustest sõjas roomlaste vastu, ja vabastasid Iisraeli kreeka ülemvõimu alt ning löid iseseisva Iisraeli riigi. Jeruusalemma tempel taastati ja pühitseti sisse detsembris 164. aastal. Vana kultus ja preestrid tõsteti taas au sisse.

Aja jooksul - nagu tihti juhtub - toimus metamorfoos omaaegsete vabadusvõitlejate seas. Makkabeid panid aluse hasmonite dünastiale,

mis muutus aja jooksul konservatiivseks ja lepingupoliitiliseks. Nad said aru, kui väike on Iisraeli riik, milles nad elavad, ümbritsevate jõududega võrreldes. Ja nad valisid realistliku välispoliitika, milles oli palju vastutulekut ja heanaaberlikkust ümbritsevate rahvaste suhtes. Nii tekkis Iisraeli ühiskonnas uus klass. Kõik ei toetunud enam kuninglikust soost isikute võimule, vaid ka riigiparaadi funktsionäridel oli palju võimu. Võim hakkas koonduma rikaste maaomanike, aristokraatide, pankurite kätte ning sellese klassi kuulus veel suurem osa preestritest. Nad nimetasid end meeeldi "õigeteks" - saduserideks, kuigi mõned tuletavad selle sõna preester Sadoki nimest, keda peetakse üheks Iisraeli preesterkonna alusepanijaks. Usuasjades allutasid nad kõik viiele Moosese raamatule. Nad tõlgendasid neid sõnasõnalt, tekstist kaugenemata. Nad ei tunnistanud teisi Vana Testamendi raamatuid ega ka mingit suulist traditsiooni, vaid püüdsid skrupulooselt täita Moosese ettekirjutusi, mis puutub templis ohvrite toomisega, jumalateenistustesse ja usupühadesse.

See olukord kutsus esile reaktsiooni, mille esindajaid hakati hüüdma variserideks. Mõiste tuleneb sõnast *perushim* - väljaheidetu, väljaspoolseisja. See rühmitus sai alguse, sarnaselt Qumrani esseenidele, varasemast grupeeringust, keda hüüti hassiidideks, ja kellest variserid löid lahku eelkõige oma messiaanlike ootuste pärast. Nimelt pidid need ootused peagi täituma, ja siit lähtuski nende apokalüptilist laadi mõtteviis.

Esimesed märkmed variseridest pärinevad II saj keskpaigast e.Kr. Nii nagu hassiidid, seisid nemadki Iisraeli rahva identiteedi kaitsel. Variseride poliitika, või pigem ideoloogia, põhines natsionalismil ja isolatsioonil. Nad lähtusid eeldusest, et Iisraeli rahvas suudab püsima jääda ainult siis, kui ta iga hinna eest peab kinni vanadest pärimustest, tavadest ja kommetest, mille juured on Pühakirjas ja Traditsioonis. Isegi kuni täieliku suhete katkestamiseni ümbritsevate paganarahvastega. Samas ei tulnud seda viimast põhimõtet järgida ainult Iisraeli riigi territooriumil: ka mujal elavad israellidid pidid võimaluste piirides looma omamoodi getto: suletud piirkonna

ainult iseeneste jaoks, et seal elada valitud rahva liikmetena nagu Püha Maal, mis on teistele ligipääsmatu.

Variserid kujutasid endast hermeetiliselt suletud ühiskonda - siin tasub veelkord tähelepanu pöörata sõnale *perushim*. Nende hulka soovija pidi läbi käima kaheastmelise prooviaja ning andma puhtuse- ja pühadusetootuse, nii nagu Qumrani esseenidelgi, kuid erinevus seisnes selles, et variserid elasid maailmas - kuigi neil olid ka ühise kooselu paigad - inimeste keskel, täites misjonäri funktsiooni. Jeesuse ajal oli varisere umbes 6-8 tuhat - ligikaudu samapaju kui preestreid.

Nagu võiski oodata, läks nende kahe grupi - variseride ja saduseride vahel olukord pingeliseks, mis vahel arenes lausa käsikämluseks. Saduserid nägid variseride natsionalistlikus fanatismis reaalselt ohtu iisraeli rahva tulevikule. Alguses, Johannes Hyrkanose (134-104) ja Aleksander Jannaiose (103-76) ajal oli võim ja otsustusõigus saduseride käes. Kord läks isegi nii kaugele, et Jannaiose valitsemise ajal hukati kaheksasada variseri ristilöömise läbi, et nende kasvavat mõju murda. Kuid just selle järel pääsesidki variserid võimule. Aleksandri abikaasa Aleksandra, kes valitses Palestiinat pärast mehe surma (76-67) eestkostel said variserid süneidroni liikmeiks. Kui Iisraeli riik kaotas 63. aastal oma iseseisvuse Roomale, tõusis variseride mõju veelgi.

Variseride võimulekerkimise peamiseks atribuudiks olid sünagoogid, sest variserid olid agarad palvekodade ehitamisel kaasa lööma, ja enesestmõistetavalt läks siis ka sünagoogiülema amet nende kätte. Nii võtsid nad oma kontrolli alla kõik külad, linnakesed ja eeslinnad, ning varsti pidi kogu Palestiina nendega arvestama, sedavõrd suur oli nende mõjuvõim iisraeli rahva üle.

Variseride seas oli aga nende inimeste kõrval, kes püüdsid kultuuri ja religiooni kõrguste poole,

kahjuks ka väiklasi ja sektantlikke nahaale, natsionalistlikke usufanaatikuid ja lihtsalt mahhinaatoreid, kes vagaduse varjus raha peal väljas olid. Talmudis endas on üles loetud seitse variseride liiki: variser "kus on minu kasu"; variser "ma näen välja nagu tõeline variser"; variser "oh, mu pea on lõhki löödud!" (sest ta lõi alati silmad maha, et mitte naisterahva peale vaadata, ning lõi pea vastu seinat); variser "milles küll on mu kohus"; variser "iga päev teen heateo"; variser "õiepung uhmis", sest ta oli valevagadusest kummargil ja meenutas õiepunga enne kui see end puhkedes sirgu ajab; ja lõpuks tõeline variser, kes oli variser armastuse ja jumalakartuse pärast.

Variserid - erinevalt saduseridest - olid natsionalistlikult meelestatud. Nad tõlgendasid ilmutust rahvusliku omandusena, mis seab neid kõigist maailma rahvastest kõrgemale. Nad vihkasid kõiki paganarahvaid, ja põlgasid neist kõige enam just roomlasi, sest kuidas ometi võisid paganad okupeerida Püha Maad, mis oli kingitud israeliitidele Jumala enda poolt. Kuidas võisid paganad valitseda valitud rahva üle. See oli nende sõnum, mida nad aina kuulutasid ja mis süttis rahva seas vaenu ja vihkamist roomlaste vastu.

Koos variseride mõjuvõimu kasvuga süvenesid rahva seas natsionalistlikud ja roomavastased meeleolud, tekkisid rahva vabadusliikumised, tuues kaasa veriseid ülestõuse, mis rooma vägede poolt julmalt maha suruti. Veidi aega enne Jeesuse ilmalesündimist võttis variseride seas kaju nende kõige radikaalsem tiib - seloodid, kes kuulutasid et ainus tee vabadusele on relvastatud vastupanu, ja olid kindlad Jumala abis ja võidus. Nii juhtuski, et 6. aastal p.Kr. viisid Juudas Gamalid, keda hüüti galilealaseks, ja Sadok, kes protesteerisid rahvaloenduse vastu, oma poolehoidjad ülestõusule. Muidugi suruti seegi ülestõus roomlaste poole julmalt maha, kuid

rahva sümpaatiat oli selootide poolel ja see lüüasaamine ei sundinud neid oma plaane muutma - vahetati lihtsalt taktikat, mindi üle individuaalsele võitlusele, poliitilistele pistodamõrvadele. Siit hakatigi neid seloote kutsuma siccariusteks sõnast *sicca* - pistoda. Kuid sellegipoolest unistasid kõik seloodid suurest relvastatud ülestõusust.

2. Ka Jeesus asus kaitsma oma rahvast - nii füüsilises kui vaimses mõttes. Ta kritiseeris variseride tegevust, et see pole kooskõlas Pühakirja vaimuga, pidades silmas muuhulgas ka eraldumist paganatest ja nende põlgamist, roomlaste vihkamist, ülestõusude korraldamist. Jeesus pidas kõike seda, mille üle variserid uhkust tundsid ja suureks eduks arvasid, millekski väga lühiajaliseks, mis viib iisraeli rahva katastroofini isegi kiiremini kui oodata osatakse. Variseride ideoloogiat pidas ta enesetapuks, mis viib ka kogu rahva hävinguni: "Jeruusalemm, Jeruusalemm, kes sa tapad prohveteid ja viskad kividega surnuks need, kes sinu juurde on läkitatud. Kui palju kordi olen ma tahtnud sind koguda nagu lind oma poegi tiiva alla, kuid teie ei tahtnud seda. Vaata, teie koda jääb tühjaks" (Mt 23,37-38). Jeesusel oli tulevast katastroofist selge eelaimus: "Kui Jeesus väljus pühakojast, ütles üks jüngritest temale: "Õpetaja, vaata, missugused kivid ja missugused hooned!" Jeesus vastas talle: "Kas sa näed neid suuri hooned? Siin ei jää kivi kivi peale, mis ei oleks maha lammutatud" (Mk 13,1-2).

Jeesus maalis katastroofi oma kuulajate silme ette üsna dramaatilisel kombel: "Kui te näete hävingu jälgedust olevat seal, kus see ei tohiks olla - kes loeb, see mõistku - siis need, kes on Juudamaal, põgenegu mägedesse. Kes on katusel, see ärgu tulgu alla oma majast midagi võtma. Aga kes on põllul, ärgu pöördugu tagasi

võtma oma kuube. Häda käima peal olijaile ja nendele, kes imetavad neil päevil. Ning palvetage, et see ei sünniks talvel. Sest need saavad olema ahistuse päevad, missuguseid pole olnud maailma algusest, mille Jumal on loonud, kuni praeguse ajani ega saa ka pärast olema. Kui keegi ütleb teile neil päevil: "Vaata, Messias on siin, või vaata, ta on seal", siis ärge uskuge. Sest tõuseb valemessiidid ja valeprohveteid ja nemad teevad tunnustähti ja imesid, et võimalust mööda valituid eksitusse saata. (Mk 13, 14-22). Püha Luukas lisab: "Suur kitsikus saab olema maa peal ja viha sellesinase rahva vastu. Ja nad langevad möögatera läbi ning ülejäänud viiakse vangi teiste rahvaste sekka. Aga Jeruusalemm saab paganate tallata, kuni paganate ajad täis saavad." (Lk 21, 23-24).

Variserid vihkasid Jeesust ja tahtsid Tema surma mitte ainult dogmaatilistel põhjustel või Tema suhtumise pärast nende pühakirjätõlgendusse ja ettekirjutustesse, mis nad tegid iisraeli rahvale, vaid nimelt natsionalistlikel põhjustel: selle tõttu, et Jeesus oli avatud paganarahvastele ja kohtles neid israellitidega võrdsetena, käis neil külas ja rõhutas, et Jumal armastab kõiki ühtmoodi rahvusele vaatamata. Selle eest, et Jeesus kontakteerus roomlastega - tegi koguni terveks rooma sadakonnapealiku sulase ja hindas sadakonnapealiku usu suuremaks juutide eneste omast. Selle eest, et ta käis ringi Samaarias ja rääkis isegi tähendamissõna halastajast samaarlasest. Aga muidugi kõige rohkem lõikas neile südamesse Jeesuse õpetus vaenlaste armastamisest, mis nende arvates demoraliseeris ja viis juutide tähelepanu kõrvale võitluselt Iisraeli riigi sõltumatuse eest.

Evangelist annab teada, et isegi siis, kui Jeesus surma läks, pöördus ta naiste poole, kes Tema pärast nutsid: "Jeruusalemma tütre, ärge nutke minu, vaid iseenda ja oma laste pärast. Sest vaata, päevad tu-

levad, kui öeldakse: "Õnnis on ihu, mis pole ilmale kandnud ja rinnad, mis pole imetanud". Siis öeldakse mägedele: "Langege meie peale," ja küngastele: "Katke meid". Sest kui nii tehakse toorele puule, mis sünnib siis kuivaga?" (Lk 23, 28-31).

3. Nagu järgnevad aastakümned näitavad, polnud Jeesuse sõnad alusetud ega ülepakutud. Natsionalism kasvas ja muutus üha fanaatilisemaks, ülestõusud kordusid aastast aastasse, kuid uputati roomlaste poolt verre. Prokuraator Tiberius Alexander (46-48) laseb Judeas risti lüüa üle 20 000 seloodi. Felixi ajal (52-59) tõuseb valemessias ja kihutab endasarnased fanaatikud üles võitlusele. Ölimäel hukkub 30 000 inimest. Aastal 66 haarab ülestõus kogu Palestiina ja nii lähebki kõik ühes suunas, kuni aastal 70 teeb Tiitus pärast sajapäevast piiramist Jeruusalemma maatasa.

Võibolla see viimane ei kõlanud päris õieti. Vaimusilma ette ilmus juba ühinunud Iisraeli rahvas võitlemas oma kodumaa eest julmade roomlaste vastu. Ehk tuleks siin peatuda mõnedel usaldusväärsetest allikatest pärit faktidel. Kirjutab Josefius Flavius, kes korraldab Galilea kaitset roomlaste vastu. Võidetuna ja vangivõetuna läheb ta Jotapatis roomlaste poole üle ja hakkab selle hirmsa segaduse kroonikuks, mis neil päevil oli haaranud Palestiinat.

Rooma väejuht Vespasianus, kes pärast edukaid lahinguid oli peaaegu Jeruusalemma alla välja jõudnud, tõmbus keiser Nero surmast kuules tagasi oma peakorterisse mereäärses Kaisareas, ja lõpetas aastal 68 lahingutegevuse. Siiski jättis ta V leegioni Emmausesse ja X Jeerikosse, oodates uue keisri Galba otust. Aeg venis kuni 69. aasta talveni, kui saabus sõnum et Galba mõrvati pärast pooleaastast valitsemist pretoriaanlaste poolt ning et 15. jaanuarist tõusis troonile uus keiser

Otho, kellele pidid Vespasianus ja leegionid ustavustootuse andma.

Sõjategevuse lõpetamise põhjusi oli ka teisi, mille Vespasianus lühidalt kokku võttis: "Milleks israellitidega võidelda, laskem neil parem omavahel karvupidi kokku minna." Sellest lausest hakkab koitma, mis Jeruusalemmas tegelikult sündis, ja see mis sündis oli traagiline. Johannes Gishzalist, viimane Galileakaitsja, kellel õnnestus koos oma partisanidega Vespasianuse poja Tiituse eest ära põgeneda, jõudis Jeruusalemma, aga seal käis juba vihane võitlus selootide, kes olid hulkadena püha linna kaitsma tulnud, ja saduseride vahel, kelle poolele olid asunud ka linnakodanikud. Seloodid tõid endale lõunast idumealaste seast abiväge ja maksid ebasõbralikkuse eest tappes ja linna rüüstades julmalt kätte. Sellest lüüasaamisest saduserid ei toibunud enam kunagi. Võim linnas läks sellisama Johannese Gishzalist kätte.

Peagi hakkas teine vabadusvõitleja Siimon Giorist Johannese peale kadedust tundma. Ta haaras enda kätte Jeruusalemmast lõuna poole jäänud eikellegimaa, tegi oma pealinnaks Masadi ja läks sõjakäigule Jeruusalemma vastu, röövides ja tappes kõik, kes tee peale ette jäid. Jeruusalemma seloodid tulid "bandiidile" vastu, et hävitada ta lagedal väljal, kuid said tema jõugu käest haledalt lüüa. Siimon tuli linna müüridel alla mitmesuguste vägivallategude saatel, ja nõudis sisselaskmist. Seespool linnamüüri terroriseerisid aga linnajäänud seloodid sealset elanikkonda. Purukslõõdud saduserid ei suutnud neile suuremat vastupanu osutada, kuid sellega said nad siiski hakkama, et avasid 69. aasta aprillis Siimoni terroristidele linnavärava. Muidugi alustasid viimased otsekohe linna rüüstamisest, kuid pärast asusid piirama templit, kuhu seloodid olid varjunud.

Umbes samal ajal, 16. aprillil, lõpetas keiser Otho pärast kolme-

*Pildil:
Räägi,
Issand,
su sulane
kuulab.
Jumala-
kuulamise
seadeldis
Ahtme
kiriku
seinal.*

kuist valitsemist oma elu enesetapuga. See sündis kaotuse järel Viteliusele Bedraicumis Cremona lähedal. Nüüd otsustas Vespasianus, rooma vägede ülemjuhataja Palestiinas, ootamisele lõpu teha. Ta suundus Jeruusalemma poole põletades, hävitades ja tappes. Ometi pöördus ta veelkord Kaesareasse tagasi, sest 3. juulil kuulutasid leegionärid ta keisriks. Vespasianuse seljataha asusid kõik impeeriumi idaosas olevad väed, kuigi see sündis veel Viteliuse eluajal. Jeruusalemma piirama läks nüüd tema poeg Titus, kes vallutas linna verises võitluses. 70. aasta hilissuvel hävitati tempel, mida seloodid olid kõige ennastsalgavamalt kaitsnud, ning muudeti lausa rusuhunnikuks. Tiituse triumfimarsil Rooma 71. aasta juunis veeti kaasa 100 000 juudi vangi. Nende hulgas oli ka Siimon Giorist, kes seal samas hukati.

Kuid sõda sellega veel ei lõppenud. Fanaatiline ülestõusnute grupp sulges end Masadi, Surnumere lähedasse peaaegu ligipääsmatusse kindlusesse. Kui olukord hakkas muutuma

lootusetuks, tegid nad oma juhi Eleasari üleskutse peale kollektiivse enesetapu - kokku suri seal 960 inimest. Kõigepealt tapsid seloodid oma naised ja lapsed, siis üksteist.

Ja sellestki polnud veel küllalt. Keiser Traianuse ajal (98-117) puhkesid juutide ülestõusud paljudes impeeriumi regioonides: Liibüas, Egiptuses - eelkõige Aleksandrias, Süürias ja Küprosel. Siinkohal tuleb tähele panna, et Palestiina territooriumil elas ainult väga väike osa iisraeli rahvast (üks kaheksandik), kõik ülejäänud olid "hajutatud". Võitlus ei keskendunud mitte ainult rooma vägede, vaid ka kohaliku elanikkonnale vastu. Muidugi suruti kõik need ülestõusud julmalt maha.

Viimast korda asusid juudid oma maa sõltumatuse eest võitlusesse pärast rooma senati otsust püstitada Jeruusalemma templi asemele paganlikule jumalale pühendatud ehitist ning keelata ümberlõikamine kogu Rooma impeeriumis. Bar Kohba juhitud ülestõus kestis 131. kuni 136. aastani. See oli umbes sama julm sõda kui seitsmekümnendatel

aastatel. Hukkus samuti sadu tuhandeid inimesi, kuid siin polnud Josephus Flaviuse sarnast kroonikut, kes oleks selle kirja pannud. Bar Kohba - Tähepoeg - ei pidanud avalikku, vaid varitsussõda. Tal õnnestus Jeruusalemma enda kätte haarata ning seal templit taastama asuda, kuid siis jõudis kohale keiser Hadrianus.

Ülestõus suruti maha, ning Jeruusalemma asemele ehitati uus linn Aelia Capitolina, kuhu juutidel keelati elama asuda. Templi asemele rajati Iovisele pühendatud tempel.

Võiks oletada, et kõik need kaotused tõid endaga kaasa tingimused variseride ja kirjatundjate absurdini viidud natsionalistliku ideoloogia lõplikuks läbikukkumiseks. Ometi nii ei läinud. Koos templiga kadusid küll preestrid ühes oma saduserlike veendumustega, kuid variserid jäid püsima ka hajutatud rahva hulgas, nad moodustasid üle kogu tolleaegse maailma oma getod, ehtasid sünagooge, kogusid enda ümber israeliite ja nende Talmud sai valitud rahva iga liikme kohustuslikuks lektüüriks. □

Sa - tor prin- ceps- que tem- po- rum, cla - rum di - em la - bo - ri - bus
Suur a - ja - seem- ne kül - va - ja on vai - mu pan- nud kas - va - ma,

noc- tem-que qui so - po - ri - bus fi - xo dis - tin - guis or - di - ne.
vaid te - ma teab, kuis päe- val, ööl saab Te - ma näo Ta kä - te - töö.

Sator princepsque temporum,
clarum diem laboribus
noctemque qui soporibus
fixo distinguis ordine.

Suur ajaseemne külvaja
on vaimu pannud kasvama;
vaid tema teab, kuis päeval, ööl
saab Tema näo Ta kätetöö.

Mentem tu castam dirige,
obscura ne silentia
ad dira cordis vulnera
telis patecant invidi.

Meil lase Sinus kasvada
ja valus, vaevas piinelda,
ning kuigi aru me ei saa -
Su tahtel siiski alluda.

Vacent ardore pectora,
faces nec ullas perferant
quae nostr(o) haerentes sensui
mentis vigorem saucient.

Kui süda valust haigena
ei lase enam hingata,
meid ära jäta üksinda
ja ennast meile ilmuda.

Praesta, Pater piissime,
Patrique compar Unice,
cum Spiritu Paraclito
regnans per omne saeculum.

Nüüd, Püha Isa, näidata,
meil võta ainust Poega Sa,
ja Püha Vaimu lohutust,
Su lõppematut valitsust.

Amen.

Aamen.

*Tavalise liturgilise perioodi II ja IV psal-
teeriuminädala teisipäeva vesprihümn
Anonüümne, VII-VIII saj.*

Tõlkis isa Rein Öunapuu